

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Pavλίna Hulínová

**Řízení ve věcech svéprávnosti v intencích nového
občanského zákoníku**

Diplomová práce

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Řízení ve věcech svéprávnosti v intencích nového občanského zákoníku“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 17. listopadu 2014

.....
Pavlína Hulínová

Ráda bych na tomto místě poděkovala za pomoc vedoucí mé diplomové práce JUDr. Renátě Šínové, Ph.D., která si vždy našla čas na pomoc a podala cenné připomínky.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Historický exkurz	11
2 Obecná charakteristika řízení	15
3 Zahájení řízení	17
3.1 Legitimace k podání návrhu	17
3.2 Návrh na zahájení řízení	18
4 Příslušnost soudu	22
4.1 Věcná a funkční příslušnost	22
4.2 Místní příslušnost	22
5 Účastenství v řízení	24
5.1 Zastoupení	26
6 Průběh řízení	29
6.1 Jednání	29
6.2 Jiný soudní rok	30
7 Dokazování	32
7.1 Úloha znalce	33
7.2 Výslech posuzovaného	36
8 Rozhodnutí	40
8.1 Rozsah a doba omezení svéprávnosti	41
8.2 Formulace výroku	48
8.3 Důsledky omezení svéprávnosti	51
9 Náklady řízení	53
10 Stručný nástin možností nápravy vadných rozhodnutí	55
Závěr	57
Shrnutí	60

Summary.....	61
Klíčová slova	62
Keywords.....	63
Literatura.....	64

Seznam použitých zkratek

OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
o.s.ř.	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění novely zákona č. 45/2013 Sb.
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
Úmluva	sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
Listina	usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ABGB	císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský
NS	Nejvyšší soud České republiky
ÚS	Ústavní soud České republiky
ESLP	Evropský soud pro lidská práva

Úvod

Diplomovou práci na téma Řízení ve věcech svéprávnosti v intencích nového občanského zákoníku zpracovávám v prvním roce jeho účinnosti. Občanský zákoník byl vyhlášen ve Sbírce zákonů dne 22. března 2012 po mnohaletých rekodifikacích a zavádí v rámci úpravy svéprávnosti zcela nové, moderní instituty a některé z těch stávajících výrazně modifikuje. Je tak zohledněna nejen ustálená judikatura soudů nejvyšších instancí, které na některé nedostatky ve svých rozhodnutích upozorňovaly, ale i mezinárodní závazky – zejm. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, jež je v platnosti od 30. května 2008, a zákonodárce ji při tvorbě nových právních předpisů nemohl opomenout. Byť OZ obsahuje i řadu ustanovení procesního charakteru, rekodifikace si vyžádala zcela nezbytnou harmonizaci základních procesních předpisů upravující řízení před civilními soudy v soukromoprávních věcech, tj. OSŘ a ZŘS.

Základními elementy mé diplomové práce jsou člověk, jeho schopnost právně jednat a lidská důstojnost, kterou již Preambule Ústavy deklaruje za nedotknutelnou hodnotu. Omezením svéprávnosti dochází k výraznému zásahu do práva rozhodovat o vlastním právním postavení, což má důrazný vliv i na další otázky osobního života, a je proto nezbytné splnění přísných zákonných požadavků. Za účinnosti předchozích právních úprav ve věcech způsobilosti k právním úkonům se již ukázalo, že zákonné znění nemusí být vždy vyhovující a bezchybné, a vyvstávala tak řada nejasností, na které doktrína ani judikatura nebyly schopny podat jednotný názor, což samozřejmě nepřispělo ani k tolik požadované právní jistotě.

Hlavní výzkumná otázka tedy zní: „*Podařilo se zákonodárci odstranit problematické a kritizované aspekty předchozí právní úpravy dostatečně? Je současná právní úprava řízení ve věcech svéprávnosti v celé své šíři více vyhovující nežli předchozí právní úprava?*“

Vědeckovýzkumný cíl, kterého chci dosáhnout, je tak především upozornit na nedostatky bezprostředně předchozí právní úpravy a uvést, jak se s nimi zákonodárce v rekodifikovaném znění dokázal vypořádat. Jelikož i v rámci aktuální právní úpravy vychází najevo řada sporných aspektů, další mým úkolem je analyzovat je a zaujmout k nim vlastní stanovisko, a spolu s nově vznikající literaturou a judikaturou alespoň naznačit směr možného řešení. V neposlední řadě se zaměřím také na možné úvahy *de lege ferenda*.

Celým textem mé práce se významně prolínají tři základní metody. První, a zároveň pro moji diplomovou práci i nejtěžejnější, je srovnávací metoda právní – historická, a to nejen v rámci první kapitoly, kde se zabývám právními úpravami účinnými na našem území od počátku 19. stol. až do současnosti, ale i ve všech ostatních. V každé z kapitol se více či

méně zabývám komparací procesních předpisů a poukazuji tak na změny, kterými právní úprava prošla. Díky této metodě jsem schopna upozornit na všechny nové instituty a postupy, které jsou od 1. ledna 2014 v účinnosti, a podrobit je tak důkladné analýze. Na základě této další metody mohu provést rozbor jednotlivých norem a upozornit na možná úskalí, která přináší, příp. problematické aspekty současné právní úpravy rozřešit. V neposlední řadě využívám i metodu syntézy, na základě které zkoumám jednotlivé komponenty v jejich vzájemné souvislosti a díky níž tak mohu nabídnout ucelený rozbor dané materie.

Pro přehlednost a jednoduchou orientaci jsem zvolila členění diplomové práce na deset kapitol, které odpovídají stěžejním oblastem daného tématu. Většina se dále dělí na podkapitoly, nicméně vždy max. do druhé úrovně tak, aby byla zachována deklarovaná přehlednost.

Na úplný úvod diplomové práce se věnuji historickému vývoji právních úprav. Ten počínám v období starověkého Říma, nicméně pouze okrajově, stěžejní část kapitoly je věnována moderním právním úpravám účinným na území českého státu od 19. stol. Nastíním tak dlouhý legislativní vývoj, kterým řízení ve věcech svéprávnosti prošlo, a to až do současnosti.

Ve druhé kapitole se zabývám obecnou charakteristikou řízení. Řízení ve věcech svéprávnosti zde zařazuji do obecných kategorií a zmiňuji jeho základní rysy. Jádro této části tvoří vymezení samotného předmětu řízení.

Zahájení řízení věnuji kapitole třetí, jež se dělí na dvě podkapitoly. Na úvod zmiňuji návrh na zahájení a podnět k zahájení řízení a upozorňuji na nový institut v podobě vyslovení neúčinnosti zpětvzetí návrhu. V první podkapitole se zabývám otázkou, kdo všechno je k podání návrhu na zahájení aktivně legitimován, vč. shrnutí problematiky legitimace zdravotního ústavu, dále informační povinností soudu a náležitostmi návrhu. Neopomenu nastínit ani možnost soudu uložit povinnost předložit lékařskou zprávu ani problematiku odepření možnosti podat návrh na vrácení plné svéprávnosti.

Stejně jako v předchozím případě i čtvrtou kapitolu dělím do dvou podkapitol, přičemž v první se stručně zabývám otázkou věcné a funkční příslušnosti, ve druhé posléze příslušnosti místní, vč. možnosti přenesení příslušnosti a delegace.

Na otázky ohledně účastníků řízení připadá kapitola pátá. Kromě obecného vymezení, kdo všechno může být účastníkem řízení, se i krátce pozastavuji nad otázkou, zdali je možné omezit svéprávnost osobě nezletilé. Pro komplexní řešení této problematiky ovšem není z důvodu omezeného rozsahu této práce možnost se jí zabývat podrobněji.

V podkapitole zastoupení se zabývám otázkou opatrovníků a obecných zmocněnců a jejich povinností. I přesto, že se nejedná o zastoupení v pravém slova smyslu, zmiňuji na samém konci této části možnost pověření třetí osoby k provedení určitého právní jednání či správce majetku.

V šesté kapitole nejprve stručně zmiňuji přípravné jednání. Dále upozorňuji na změny v rámci úpravy jednání, nicméně svou pozornost směřuji především na jiný soudní rok, jakožto zcela nový institut procesního práva.

Stěžejní částí mé diplomové práce je kapitola sedmá, v níž se zabývám problematikou znaleckých posudků, výslechem znalce a posuzovaného spolu s možnostmi od jeho upuštění. Byť by z formálního i obsahového hlediska bylo vhodnější zařadit dokazování jako k předchozímu výkladu o průběhu řízení, z důvodu důležitosti jsem se rozhodla dokazování vyhradit speciální kapitole.

I v osmé kapitole se zabývám oblastí, která je z pohledu mé práce podobně významná, a to samotným rozhodnutím. Jelikož se jedná o kapitolu nejrozsáhlejší, z důvodu přehlednosti ji člením do třech podkapitol, ve kterých se postupně zabývám rozsahem omezení, formulací výroku i hmotněprávními důsledky omezení svéprávnosti. Speciální pozornost pak věnuji znění rozsudečných výroků.

V předposlední kapitole je nastíněn exkurz do problematiky nákladů řízení a v samotném závěru se stručně věnuji možnostem nápravy vadného rozhodnutí.

Z důvodu omezeného rozsahu diplomové práce se bohužel nezabývám všemi aspekty, které s danou materií souvisí, byť se jedná o záležitosti významné a zajímavé. I některé otázky bylo nutné pojmut stručněji, než by zasloužily, na některé bohužel nezbyl prostor vůbec, např. ostatní podpůrná opatření při narušení zletilého právně jednat, opatrovnické řízení, které je s řízením o omezení svéprávnosti obligatorně spojováno, atd.). Ze stejného důvodu absentuje i mezinárodní srovnání, jelikož analýza této problematiky by značně přesáhla doporučený rámec rozsahu diplomové práce.

Jelikož se mnou zvolené téma týká zcela nové právní úpravy, byla jsem vystavena nedostatku relevantní literatury. Základ mi poskytly důvodové zprávy, ty jsou nicméně koncipovány velmi obecně. Nepostradatelnou součástí mé bibliografie jsou především komentáře k OZ a OSŘ z dílny nakladatelství C. H. Beck, jež mi nabídly odborné názory na vysoké úrovni. Komentář k OZ od autorů F. Melzera, P. Téglu a kol. mne taktéž provázal v průběhu psaní celé mé diplomové práce. Pominu-li učební publikace, při zpracování tématu jsem postrádala jakýkoli monografický či komentářový podklad pro problematiku upravenou v samotném ZŘS. Tento nedostatek ovšem doplňuji řadou odborných článků, a to především

těch, jejichž autorem je K. Svoboda. Většinu výkladu doplňuje i judikatura, a to všech článků soudní soustavy, od krajských soudů až po ESLP, který se otázkami svéprávnosti hojně zabývá v rámci práva na spravedlivý proces (čl. 6 Úmluvy). Byť současná judikatura absentuje, neshledávám tento nedostatek za příliš určující, neboť v množství případů bylo možné použít i starší judikaturu.

1 Historický exkurz

Institut nezpůsobilosti právně jednat sice formálně zakotvilo římské právo, nicméně již zákon Dvanácti desek se stručně zmiňoval o vyloučení odpovědnosti za právní jednání osoby šílené. V době římské se posléze rozeznávalo, zdali se jednalo o osobu šílenou, ochromenou či marnotratnou. Takové pak bylo třeba ustanovit opatrovníka, který měl na starost nejen její zastupování v právních vztazích, ale i veškerou péči.¹ Speciální postavení z výše zmíněných měli duševně choří, tj. šílení (furiosi) a blbci (dementes). Těmto byla stanovena nezpůsobilost k právnímu jednání absolutně.² Jelikož obsahem mé práce není historická komparace, nadále se otázkou svéprávnosti v období starověku a středověku nebudu zabývat a zmíním pouze zásadní změny právních úprav účinných na území českého státu od počátku 19. století.

První zmínku, byť velmi stručnou, týkající se procesně právní regulace svéprávnosti, resp. opatrovnictví nad osobou nezpůsobilou právně jednat, lze nalézt v císařském patentu ze dne 9. srpna 1854, č. 208/1854 ř. z., kterým se zaváděl nový zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech. Konkrétně ve své třetí části pojmenované *O řízení ve věcech poručenských a opatrovnických* v ustanoveních § 181, § 184 a § 185. Navazovaly tak na hmotněprávní úpravu v § 21 ABGB, který normoval: *Kdož pro nedostatek let, pro duševní vadu nebo jiné poměry nejsou způsobilí sami své záležitosti řádně spravovati, jsou pod zvláštní ochranou zákonů. Sem náležejí: děti, které ještě nedokonalý roku sedmého; nedospělci, kteří ještě nedokonalý roku čtrnáctého; nezletilci, kteří ještě nedokonalý roku dvacátého čtvrtého svého života; pak: zuřiví, šílení a blbí, kteří jsou užívání svého rozumu buď zcela zbaveni, neb alespoň nejsou s to poznati následky svých činů; rovněž ti, jimž, jakožto osobám prohlášeným za marnotratníky, soudce zakázal další správu jejich jmění; konečně nepřítomní a obce.* Na tuto problematiku pak navazovaly v hlavě čtvrté nesoucí název *O poručenstvech a opatrovnictvech* ustanovení §§ 269 - 270 ABGB, která vymezovala osoby, kterým je třeba určit opatrovníka. Těmi byly: *osoby, které nejsou v moci otcovské či poručenské a nejsou s to si své záležitosti samy obstarávati a svá práva hájiti, mj. zletilí, kteří upadnou v šílenost nebo blbost či osoby prohlášené za marnotratníky.* Dle ustanovení § 273 ABGB pak *za šíleného nebo blbého může býti pokládán jen ten, kdo byl zaň soudem prohlášen po zevrubném vyšetření jeho chování a po slyšení lékařů soudem k tomu ustanovených. Za marnotratníka musí však soud prohlásiti toho, o němž po předchozím oznámení a po šetření o tom vykonaném vyjde najevo, že svým jměním nerozvázně mrhá a*

¹ JURČÍKOVÁ, Lubica a kol. *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*. Praha: Grada, 2013, s. 20.

² BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 14.

sebe nebo svoji rodinu svévolnými nebo za škodných podmínek sjednanými půjčkovými smlouvami vydává všanc budoucí nouzi.

Procesně právní regulace, která byla vydána až o téměř 50let později, se ovšem omezovala pouze na základní otázky. Patent normoval možnost zahájit řízení nejen na základě ústního či písemného podání, ale i z moci úřední. Dále byla zakotvena zásada ústnosti, kdy řízení bylo možné konat pouze před soudem a ústně. V neposlední řadě byla zakotvena povinnost vyslechnout nejen chráněnce samotného (pokud byl s to posoudit danou věc), ale i jeho příbuzné, a to v důležitých či pochybných případech. Za zajímavou považuji i povinnost uvědomit veřejného notáře a vyhotovit veřejnou vyhlášku o tom, že byl chráněnci ustanoven opatrovník (§ 184).

Otázku příslušnosti výslovně řešil až zákon č. 111/1895 ř. z., o vykonávání soudní moci a příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních (Jurisdikční norma). Stejně jako je tomu v současné právní úpravě, za věcně a místně příslušný byl stanoven soud, v jehož obvodu měl ten, o jehož svéprávnost šlo, obecný soud ve věcech sporných, tj. kde měl své bydliště (§ 190).

Jako další procesní úpravu uvádím císařské nařízení č. 207/1916 ř. z., o zbavení svéprávnosti (Řád o zbavení svéprávnosti). Až v tomto právním předpise byl poprvé zakotven právní termín *svéprávnost*. Na rozdíl od výše zmíněných právních norem, které se institutu svéprávnosti a jejího omezení zabývaly spíše okrajově či v rámci úpravy opatrovnictví, Řád o zbavení svéprávnosti obsahuje již úpravu detailní. Stejně jako ObčZ rozlišoval zbavení a omezení svéprávnosti. Pro úplné zbavení zákon požadoval, aby šlo o *osobu starší 7 let, která trpěla duševní poruchou (osoba duševně chorá) nebo byla slabomyslná (osoba duševně slabá), a nebyla tak způsobilá samostatně spravovat své záležitosti*. V těchto případech se musel takové osobě ustanovit opatrovník (§ 1 odst. 1). Omezit svéprávnost pak bylo možné i z důvodu pijáctví či marnotratnictví, takovým osobám byl pak ustanoven podpůrce (§ 1 odst. 2). Nutno zmínit, že již započítím řízení o svéprávnosti či přijetím do ústavu pro choromyslné nebo podobného ošetrovacího ústavu, bylo nutné takové osobě zřídit prozatímního podpůrce (§ 8 odst. 1). Proces od zahájení až do vydání konečného rozhodnutí vymezovala ustanovení §§ 16 - 25, z nichž je např. patrné, že řízení bylo možné zahájit v případě duševních nemocí *ex offio*, nicméně pokud se jednalo o důvod související s alkoholismem či marnotratnictvím, řízení bylo možno zahájit pouze na návrh.

Dalším významným procesně právním počinem byl zákon č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného. Tento právní předpis neobsahoval speciální úpravu řízení ve věcech svéprávnosti, ale vztahoval se na všechna nesporná řízení

obecně. Byť se jednalo o moderní procesní úpravu, zákon zde normoval neveřejnost jednání (§ 22). K dobru je mu ovšem dáno, že se tento nedostatek snažil vykompenzovat alespoň možností přibrání dvou důvěrníků.

Výrazná změna politického prostředí po roce 1948 znamenala i přijetí nových právních předpisů, které již byly vystavěny na základech socialistických ideologií. Občanský zákoník z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Sb.) rozeznával zbavení svéprávnosti úplné a částečné. Zcela zbaven svéprávnosti mohl být *ten, kdo je starší 6 let a není si své věci vůbec schopen obstarávat pro duševní poruchu, která není jen přechodná* (§ 15). Za osoby zcela zbavené svéprávnosti pak jednal jejich zákonný zástupce. Svěprávnosti mohl být soudem částečně zbaven *ten, kdo je zletilý a není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, nebo pro navyklé nadměrné požívání alkoholických nápojů anebo omamných prostředků nebo jedů schopen obstarávat si sám své věci náležitě* (§ 16). Tito pak mohli jednat samostatně, nicméně bylo třeba přivolení zákonného zástupce. Zákon již zcela vypustil možnost omezit svéprávnost marnotratníkovi a v této tendenci pokračuje i OZ.³ Důvodem byl především větší důraz na ochranu společnosti a odklon od ochrany samostatných majetkových práv.⁴ Občanský zákoník z roku 1950 navíc spojoval vývoj člověka s pevnými daty, tudíž zcela objektivně, a nereflektoval tak individuální vývoj každého jedince a s tím spojenou míru svéprávnosti. Od této koncepce bylo nicméně s přijetím ObčZ opuštěno.⁵

V zákoně č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, našla zcela stěžejní postavení zásada materiální pravdy, což se promítlo např. do ustanovení, které umožňovalo intervenci státu do řízení.⁶ Prokurátor tak mohl nejen vstoupit do všech již zahájených řízení, ale i sám podat návrh na jeho zahájení (§ 6). Otázce zbavení svéprávnosti byl věnován první díl čtvrté hlavy. Zakotvoval např. povinnost vyšetřit osobu, o jejíž svéprávnost se jedná, dvěma znalci, což další právní úprava nepřejala. Zajímavým spíše v tom negativním slova smyslu se jeví potlačení zásady ústnosti a rovnosti, kdy řízení se zpravidla konalo bez nařízení ústního jednání. Zákonodárce nicméně tento nedostatek svým způsobem kompenzoval senátním rozhodováním.

K dalšímu posunu došlo přijetím o.s.ř., jehož účinnost, byť ve značně novelizované podobě, trvá dodnes. I když se po roce 1989 uskutečnilo několik koncepčních změn,

³ Dle prof. Eliáše již tohoto není třeba, protože OZ na rizika marnotratnosti pamatuje v části druhé týkající se rodinného práva v souvislosti se společným jměním manželů.

⁴ KNAPP, Václav a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek I (obecná část – práva věcná)*. Praha: Orbis, 1953, s. 80.

⁵ FRINTA, Ondřej. Pojetí svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2011, č. 1 - 2, s. 59.

⁶ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Linde, 2011, s. 53.

ideologický základ, na kterém byl o.s.ř. vystavěn, se odstranit příliš nepodařilo. Vůbec tou nejvýznamnější změnou z hlediska mé práce je vynětí zvláštních řízení soudních do samostatného zákona (ZŘS). Pro nepřehlednost bylo více než žádoucí oddělit sporná řízení od nesporných a především reflektovat novou hmotněprávní úpravu v OZ, která zavádí zcela nové instituty (podpůrná opatření při nezpůsobilosti zletilého právně jednat, opatrovnická rada apod.), ze kterých je zřetelná celková změna paradigmatu spočívající v přesunu od rozhodování náhradního k rozhodování podporovanému, čímž je sledována skutečnost, že každá osoba je schopná sama se rozhodovat, jen k tomu potřebuje větší či menší spektrum podpory.⁷ O dalších konkrétních změnách se podrobně zmiňuji v jednotlivých kapitolách.

Na tomto místě bych ráda upozornila na přechodná ustanovení, která stanovují pravidla právě s ohledem na výše zmíněnou koncepční změnu. V ustanovení § 3032 OZ je zakotveno, že *ten, kdo byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, se od nabytí účinnosti OZ považuje za osobu ve svéprávnosti omezenou*. Obdobně to platí i pro osobu ve způsobilosti k právním úkonům omezenou, která *se považuje od nabytí účinnosti OZ za osobu omezenou ve svéprávnosti a je i napříště způsobilá právně jednat v rozsahu stanoveném dosavadními právními předpisy, nerozhodne-li soud podle tohoto zákona jinak*. Je nutno ovšem upozornit, že nově je možnost omezení svéprávnosti limitována délkou trvání max. 3 let. V takovém případě je třeba, aby se soudy do roku 2017 s novou právní úpravou vypořádaly. V opačném případě se osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům stane ex lege plně svéprávnou. Toto zákonodárcem zvolené řešení bylo v odborné literatuře⁸ kritizováno, avšak domnívám se, že se jedná o nevyhnutelný, byť jistě negativní, důsledek tolik potřebné rekodifikace.

⁷ FIALA, Jan. *Svítá na lepší časy? Nová úmluva OSN a opatrovnictví* [online]. Viaiuris.cz, 27. dubna 2007 [cit. 2. června 2014]. Dostupné na < <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=147>>.

⁸ BERKOVÁ, Zuzana. Řízení o způsobilosti k právním úkonům a nový občanský zákoník. *Právní fórum*, 2012, č. 9, s. 396 - 397.

2 Obecná charakteristika řízení

Řízení ve věcech svéprávnosti náleží svým předmětem do tzv. statusových řízení. Jedná se o nalézací řízení, ve kterých se projednává osobní stav fyzické osoby a které zpravidla končí vydáním konstitutivního rozhodnutí. Takové rozhodnutí je závazné pro každého (§ 27 ZŘS).

V obecnější rovině lze řízení ve věcech svéprávnosti zařadit do kategorie nesporných řízení, jejichž cílem není řešení nastalého sporu, ale úprava právních poměrů pro futuro. Na rozdíl od řízení sporných, u kterých převládá reparační funkce, je charakteristická funkce preventivní, kdy úkolem je upravit právní poměry dříve, než spor vůbec vznikne. Pro nesporná řízení je určující i to, že veřejný zájem na vyřešení věci převažuje nad zájmem soukromým, což se projevuje především v uplatnění zásady oficiality a zásady vyhledávací, o jejichž konkrétních projevech se zmiňují v dalších kapitolách

Předmětem řízení je rozhodování o omezení svéprávnosti, o navrácení svéprávnosti, o zrušení rozhodnutí postupem dle § 42 ZŘS a o změně či zrušení rozhodnutí postupem dle § 60 OZ. Následující výklad je koncipován jako obecný a je tak věnován všem typům řízení, neopomenu však vymezit jejich jednotlivá specifika.

Na tomto místě bych ráda upozornila na možné připojení opatrovnického řízení. Předchozí právní úprava opatrovnického řízení a řízení o způsobilosti k právním úkonům striktně oddělovala a byla tak zcela samostatná. Opatrovnické řízení mohlo být zahájeno až po právní moci rozhodnutí, jimž byla osoba zcela nebo částečně zbavena způsobilosti k právním úkonům. Jelikož ale takový postup vedl ke skutečnosti, že po jistou dobu byla osoba omezená či zbavená způsobilosti k právním úkonům bez opatrovníka, tudíž bez jakékoli ochrany, zákonodárce začlenil do § 46 odst. 1 ZŘS povinnost soudu tyto dvě řízení spojit. Výslovně tak stanovuje i § 62 odst. 1 OZ.⁹ Soud tak opatrovnické řízení zahájí ihned, jakmile bude mít za to, že k omezení svéprávnosti dojde. Příslušnost soudu je stanovena ve prospěch soudu, který vede řízení o svéprávnosti.

Výše zmíněný legislativní nedostatek byl kritizován pro rozpor s čl. 5 Listiny i např. v judikatuře ÚS¹⁰, jehož názory a připomínky zákonodárce plně reflektoval. Sledovaným účelem je i ekonomická stránka věci, kdy by mělo dojít k zefektivnění soudního řízení s ohledem na státní rozpočet.¹¹ Tímto legislativním krokem zákonodárce dle mého soudu

⁹ V rozhodnutí o omezení svéprávnosti soud zároveň jmenuje opatrovníka. Přitom přihlédne k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovanci blízkých, a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi.

¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 7. prosince 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04.

¹¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Dostupná v systému ASPI.

mnohem více garantuje postavení člověka jako právní osobnosti, lze jej proto shledat více než přínosným.

3 Zahájení řízení

V obecné části ZŘS, konkrétně v § 13 odst. 1, je normováno, že řízení se zahajuje i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit jen na návrh. V ustanoveních upravujících řízení ve věcech svéprávnosti žádná taková výjimka zakotvena není, proto se uplatní možnost zahájit řízení i z vlastní iniciativy soudu. Nutno podotknout, že v praxi zcela jednoznačně převládají návrhy účastníků. V případě zahájení řízení ex offio, je řízení zahájeno bezodkladně poté, co se soud dozví o rozhodných skutečnostech pro vedení řízení, např. při dokazování v rámci jiného soudního řízení nebo z podnětu zdravotního ústavu. Dle důvodové zprávy k o.s.ř.¹² je soud dokonce povinen sám vyvinout iniciativu, jakmile se dozví o skutečnostech, které by zahájení řízení odůvodňovaly. To samozřejmě platí i pro zahájení řízení o navrácení či změnu rozhodnutí o omezení svéprávnosti. O zahájení soud vydá usnesení, proti němuž není odvolání přípustné a které doručí účastníkům do vlastních rukou. Řízení je tak zahájeno dnem vydání tohoto usnesení. V případě řízení, které se zahajuje na návrh, pak dnem, kdy tento návrh soudu došel. Řízení je možné zahájit i ústně do protokolu (§ 14 ZŘS).

Specifickým nástrojem soudu je možnost vyslovení neúčinnosti zpětvzetí návrhu. Je-li tak podán návrh na zahájení řízení a navrhovatel jej vzal zpět, může soud nově s ohledem na veřejný zájem v souvislosti se zásadou oficiality, jenž ovládá tento typ řízení, vyslovit neúčinnost takového zpětvzetí a v řízení dále pokračovat. Proti takovému rozhodnutí již je odvolání přípustné.

3.1 Legitimace k podání návrhu

Zákon nijak nevymezuje, kdo je oprávněn podat návrh na zahájení řízení. Stejně jako o.s.ř. výslovně pamatuje jen na legitimaci k podání takového návrhu zdravotním ústavem či státním orgánem. K podání návrhu je tak aktivně legitimován každý, kdo je způsobilý mít soukromá práva a povinnosti, kdo má v potřebném rozsahu způsobilost právně jednat a má na věci právní zájem, tzn., že se jeho hmotněprávní postavení rozhodnutím soudu nějakým způsobem změní. Podle K. Čuhelové¹³ nicméně podmínka prokázání právního zájmu na věci být splněna nemusí, protože ji zákon výslovně nezmiňuje. Domnívám se však, že takový výklad neobstojí. Pokud by navrhovatel nemusel prokazovat legitimní zájem a návrh na zahájení by tak mohl podat v podstatě kdokoli, okruh oprávněných osob by byl stanoven příliš

¹² Důvodová zpráva k zákonu č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Dostupná v systému ASPI.

¹³ ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 283.

široce, což neshledávám za přijatelné spolu s odkazem na možnost podat podnět k zahájení řízení. V případě návrhu na zrušení či změnu rozhodnutí o omezení svéprávnosti je nicméně aktivně legitimována i osoba, jež byla ve svéprávnosti omezena (§ 35 odst. 3 ZŘS) a její tak za tímto účelem výjimečně přiznána procesní způsobilost.

V souvislosti s legitimací k podání návrhu vyvstává otázka, zda je k takovému úkonu legitimován zdravotní ústav či státní orgán bez právní osobnosti. Toho k podání návrhu dle mého názoru výslovně opravňuje § 35 odst. 1 ZŘS. Podle soudní praxe nicméně návrh podat nemůže. Judikatura¹⁴ je toho názoru, že je nutné přihlížet i k ostatním ustanovením o řízení, především k § 24 ZŘS. Svůj názor opírá o fakt, že by nebylo vhodné přiznat procesní způsobilost zdravotnímu zařízení bez právní osobnosti bez možnosti, aby po něm nebylo možné vymáhat náhradu nákladů, která by případně vznikla svévolným a zjevně bezúspěšným návrhem. Stejného názoru je i A. Winterová v jedné ze svých publikací¹⁵, nicméně svoji tezi neopírá o jakékoli tvrzení. Opačného názoru je I. Schelleová¹⁶, nicméně opět bez dalšího. Lze shrnout, že ačkoli judikatura má pro takový postup přijatelné argumenty, z formalistického hlediska se dle mého soudu jedná o nerespektování výslovného znění zákona a zdravotní ústav je k podání návrhu legitimován.¹⁷ Svoji úvahu podpírám především o jazykový výklad ustanovení § 19 OSŘ, které *přiznává způsobilost být účastníkem řízení i tomu, kdo nemá právní osobnost, pokud ji zákon výslovně přizná*. V tomto konkrétním případě tedy dle § 35 odst. 1 ZŘS všechny zdravotní ústavy a státní orgány. Při respektování ustálené rozhodovací praxe však nic nebrání tomu, aby tito za účelem zahájení řízení podali alespoň podnět, příp. informovali svůj nadřízený orgán, který již právní osobností disponuje, o potřebě podání návrhu na zahájení. V případě podání podnětu je pak pouze v kompetenci soudu, zda takové důvody shledá dostatečně relevantními a řízení zahájí.¹⁸

3.2 Návrh na zahájení řízení

Pokud má být řízení zahájeno na návrh, musí splňovat předepsané náležitosti. Kromě těch obecných zmíněných v § 42 odst. 4 OSŘ, zákon požaduje i splnění náležitostí zvláštních (§ 79 odst. 1 OSŘ) a taktéž speciální náležitosti dané v § 35 odst. 2 ZŘS, které požaduje uvést v návrhu na zahájení řízení skutkové a právní důvody, které navrhovatel považuje za důvodné

¹⁴ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976.

¹⁵ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014, s. 370.

¹⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Civilní proces*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 449.

¹⁷ Podobně i ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel (ed). *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 60.

¹⁸ ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. vydání. Praha: Linde, 2009, s. 607.

k podání takového návrhu. Zároveň z těchto důvodů musí vyplývat, proč navrhovatel pokládá užití mírnějších a méně omezujících opatření za nedostačující. Nesouhlasím tak s názorem K. Čuhelové¹⁹, dle které (bez jakékoli další argumentace) není tohoto tvrzení třeba. Ztotožňuji se s většinovým názorem²⁰, dle kterého je i toto tvrzení obligatorní náležitostí, jelikož tak stanovuje přímo samotná dikce zákona. Pokud návrh požadované náležitosti nemá, vyzve soud navrhovatele k doplnění, určí mu k tomu lhůtu a poučí ho o následcích nesplnění. Kromě toho jej také poučí, jakým způsobem má podání doplnit. Pokud navrhovatel nedostatky podání neodstraní nebo nedoplní chybějící náležitosti, soud jeho návrh podle § 43 odst. 2 OSŘ odmítne. Odmítnutý návrh posléze může sloužit jako podnět k zahájení řízení ex offo, jelikož je úkonem neformálním a zákon pro něj nepředepisuje žádné speciální náležitosti. V pochybnostech by se soud vždy měl adresáta dotázat na jeho skutečný zájem, tedy zda má v úmyslu být účastníkem se všemi důsledky z toho plynoucími nebo zdali mínil podat pouhý podnět k zahájení, aniž by se řízení dále účastnil.²¹

Jelikož zákon další podmínky pro podání návrhu nestanovuje, snadno může docházet k častým, nedůvodným či přímo šikanózním návrhům na omezení svéprávnosti.²² Pro takové případy dává ZŘS do rukou soudu v § 35 odst. 2 možnost, aby navrhovatel (pokud se nejedná o státní orgán nebo zdravotní ústav) uložil povinnost předložit do přiměřené lhůty lékařskou zprávu o duševním stavu osoby, jejíž omezení svéprávnosti navrhuje. Není-li soudu ve stanovené lhůtě předložena, pak je tento soud oprávněn řízení zastavit (pokud byl současně navrhovatel na nesplnění výzvy upozorněn). Jelikož se jedná o usnesení upravující vedení řízení, není odvolání přípustné.²³ Pro svou využitelnost byl tento nástroj převzat z o.s.ř. takřka v nezměněné podobě, domnívám se však, že zákonodárce měl výslovně akcentovat ukládání této povinnosti jen v odůvodněných případech. Zdůrazňuji, že vyžádání si lékařské zprávy není bezpodmínečně nutné a mělo by k němu docházet především v případech zjevně neopodstatněných návrhů. Slouží totiž zejména k ochraně člověka, o jehož svéprávnost jde, před nedůvodnými zásahy do práva na nedotknutelnost osoby, nikoli k odpírání práva navrhovatele. Jinak je toto ustanovení vykládáno soudci, kdy k vyžádání lékařské zprávy dochází v 90% případů, byť již bylo i vyjudikováno, že předložení lékařské zprávy není nutné požadovat v případech, kdy by se z okolností případu jevil takový požadavek zcela zbytečný, nebo když by jiné okolnosti nasvědčovaly tomu, že je v obecném zájmu, aby řízení bylo

¹⁹ ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ: *Občanský ...*, s. 304.

²⁰ Např. i WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014, s. 370.

²¹ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976.

²² Šikanózní návrhy na zahájení řízení se zabýval i ESLP ve věci Bock proti Německu.

²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. října 1969, sp. zn. 2 CZ 29/69.

provedeno (např. kde by mohlo dojít k ohrožení života či zdraví jiných osob).²⁴ Domnívám se, že podmínka předložení lékařské zprávy může lehce působit kontraproduktivně a ochranu člověka spíše odpírat. Dalo by se tak zabránit i sekundárním negativním důsledkům v podobě průtahů řízení. Proto usuzuji, že de lege ferenda by bylo vhodné do zákonného znění zakomponovat požadavek předložení lékařské zprávy pouze v odůvodněných případech.

Z logiky věci lze požadovat předložení lékařské zprávy jen v těch případech, kdy bude návrhovatelem osoba odlišná od člověka, o jehož svéprávnost se jedná. Svůj názor opírám o smysl a účel ustanovení § 35 odst. 2 ZŘS, a shledávám, že takový postup by byl v rozporu s § 35 odst. 3 ZŘS (viz níže).

V případě návrhů na zrušení či změnu rozhodnutí o omezení svéprávnosti je dalším nástrojem, který je určen k omezení možnosti podávání návrhů na zahájení, pravomoc soudu rozhodnout o tom, že toto právo nelze po jistou dobu vykonat. V případě, že taková osoba návrh podá, soud řízení zastaví, aniž by se návrhem dále zabýval. Ustanovení § 35 odst. 3 ZŘS ukládá dvě kumulativní podmínky, jejichž splnění je nutné k tomu, aby soud mohl tak závažné rozhodnutí učinit, a sice

- a) *soud návrh na navrácení či změnu rozsahu svéprávnosti již opakovaně zamítl a*
- b) *nelze-li očekávat zlepšení stavu.*

Doba, po kterou lze právo podat návrh na zahájení řízení odepřít, je omezena max. 6 měsíci. V rámci vývoje právní úpravy lze sledovat postupnou zkracující tendenci. Původně byla stanovena na max. 3 roky, poté byla novelou²⁵ v roce 2005 snížena na max. 1 rok a v současné úpravě se umožňuje až 6 měsíců, čímž je sledováno zintenzivnění ochrany osoby omezené ve svéprávnosti.

K této, dalo by se říci až kontroverzní, otázce se vyjádřil i Ústavní soud, kdy judikoval, že „z takového rozhodnutí je patrný nedostatek respektu k osobnosti člověka zbaveného způsobilosti k právním úkonům, a je z něj patrná snaha ulehčit věc pro dobro soudu samotného.“²⁶ Je tedy otázkou, zdali zákonodárce pouze neulehčil soudům, čemuž svědčí i argument, že soudce se může s každým neodůvodněným návrhem lehce vypořádat ihned po zahájení řízení, aniž by musel podnikat další procesní kroky, které by zpomalily jeho činnost. Domnívám se však, že snížení maximální možné doby pro odejmutí tohoto práva je dostačující a považuji jej za lepší řešení, než nepředvídatelnými návrhy duševně nemocných

²⁴ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 15. května 1965, sp. zn. 6 Co 651/64.

²⁵ Zákon č. 205/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 13. prosince 2007, sp. zn. II ÚS 2630/07.

na navrácení svéprávnosti zatěžovat soudy. Zákonodárce ovšem pamatoval pouze na tyto osoby, nikoli již např. na rodinné příslušníky, kteří zajisté také mají na této věci zájem. Ti nicméně mohou podávat návrhy na zahájení bez omezení dále.

Ustanovení § 190 odst. 2 o.s.ř. normovalo povinnost náhrady újmy, která vznikla vyšetřovanému, jeho zástupci, opatrovníkovi pro řízení či státu v případě, že byl podán zjevně bezdůvodný návrh na omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům. Současná úprava v ZŘS toto pravidlo nepřevzala, podobnou úpravu sice obsahuje § 24, ale pouze v rámci nákladů řízení (této problematice se věnuji v kap. 9).

V ustanovení § 36 ZŘS zákonodárce stanovil zcela novou povinnost soudu, a to bez odkladu zaslat stejnopis návrhu na zahájení řízení, příp. usnesení o zahájení řízení v případě zahájení ex offi, o omezení nebo navrácení svéprávnosti ministru spravedlnosti a příslušné komoře, pokud se jedná o svéprávnost advokáta, notáře, soudního exekutora, státního zástupce, insolvenčního správce, zapsaného mediátora, znalce nebo tlumočnicka. Úprava v o.s.ř. tuto povinnost zakotvovala, pouze pokud se jednalo o advokáty (§ 79 odst. 4 a § 81 odst. 3 OSŘ). Cílem zákonodárce bylo zejména upozornit danou komoru na možnost změny v otázce svéprávnosti. Například notářský řád normuje v § 10 odst. 1 písm. b) možnost pozastavit výkon činnosti notáře, a to až do pravomocného rozhodnutí, kterým se řízení o svéprávnosti končí. Pokládám za nutné upozornit na fakt, že se jedná pouze o poskytnutí informace za účelem například výše zmíněným, legislativním záměrem zcela určitě nebylo, aby se ministr spravedlnosti či předseda příslušné komory staly účastníky řízení.²⁷

Na závěr považuji za vhodné zmínit, že řízení o omezení svéprávnosti je věcně osvobozeno od soudních poplatků.²⁸ Je tak kladen důraz na zásadu svobodného přístupu k soudům a reflektován veřejný zájem na rozhodnutí.

²⁷ DRÁPAL, Ljubomír. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav (ed). *Občanský soudní řád I. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 510.

²⁸ Dle ustanovení § 11 odst. 1 písm. f) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

4 Příslušnost soudu

Soud je jedním ze subjektů řízení, jehož pravomoc je dána v § 56 OZ. Jelikož se jedná o velmi důrazný zásah do přirozených práv člověka, kde požadavek právní jistoty nabývá na významu, je rozhodování o této otázce svěřeno výhradně do soudní jurisdikce.

4.1 Věcná a funkční příslušnost

Dle čl. 38 odst. 1 LZPS věty druhé *příslušnost soudu i soudce stanoví zákon*. V tomto ustanovení se tak odráží právo každého na zákonný soud a zákonného soudce, OSŘ i ZŘS toto pravidlo dodržují a ustanovení, která zmiňují v následujících odstavcích, jsou s požadavky LZPS v souladu.

Věcná příslušnost je upravena v § 3 ZŘS, který normuje, že *věcně příslušné jsou okresní soudy, nestanoví-li zákon jinak*. Stejně jako úprava v o.s.ř. je zachována pro řízení ve věcech svéprávnosti v 1. stupni příslušnost okresního soudu, neboť ustanovení hlavy první druhého oddílu zvláštní části ZŘS žádnou výjimku z tohoto obecného pravidla neobsahují. Řízení vede vždy opatrovnický úsek okresního soudu a spadá do kompetence samosoudce (§ 36a odst. 2 OSŘ).

Otázku funkční příslušnosti ZŘS výslovně neřeší, uplatní se tedy pravidla § 10 odst. 1 a § 10a OSŘ, kdy o odvoláních proti rozhodnutí okresních soudů rozhodují krajské soudy, a o dovoláních proti rozhodnutí krajských soudů rozhoduje Nejvyšší soud, tedy vždy soudy bezprostředně vyššího stupně. Současná právní úprava se ani zde neodklonila od zavedené koncepce.

4.2 Místní příslušnost

Co se týče místní příslušnosti, současná právní úprava taktéž nedoznala změn, pouze byla přesunuta do speciální úpravy reprezentované ZŘS. Úprava místní příslušnosti v o.s.ř. představovala výjimku z obecného pravidla a šlo o tzv. výlučnou příslušnost. Namísto obecného soudu rozhodoval podle § 88 písm. d) soud, jenž byl obecným soudem fyzické osoby, o jejíž způsobilosti k právním úkonům šlo, popř. soud, do jehož obvodu náleželo zdravotní zařízení, pokud byla taková osoby držena bez svého souhlasu v ústavní zdravotní péči.

Nyní ZŘS zakotvuje své vlastní obecné pravidlo v § 4 odst. 1, dle kterého *je pro řízení příslušný obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná, nestanoví-li tento zákon jinak*. Reflektuje se zde právě ona specifická povaha nesporných řízení zejm. s ohledem na neexistenci žalovaného. Speciální úprava příslušnosti v § 34 ZŘS, která kopíruje úpravu

v o.s.ř., k rozhodování o otázce svéprávnosti povolává obecný soud toho, o jehož svéprávnosti se rozhoduje (tj. soud, v jehož obvodu má tato osoba své bydliště,²⁹ nemá-li jej, soud, v jehož obvodu se zdržuje). V případě, že je tato osoba bez svého souhlasu umístěna ve zdravotním ústavu či v zařízení sociálních služeb, je příslušným soud, v jehož obvodu se toto zařízení nachází. Nutno podotknout, že v případě dobrovolného setrvání v takovém zařízení je obecným soudem soud určený podle bydliště.

Zásada *perpetuatio fori* je s ohledem na základní zásady civilního procesu – procesní ekonomii a celkovou efektivitu řízení - modifikována možností přenesení příslušnosti a delegace. Přenesení příslušnosti je upraveno v § 5 ZŘS, kdy soud příslušný pro řízení může v zájmu posuzovaného přenést svoji příslušnost na jiný soud, změní-li se okolnosti. Právní úprava v ZŘS tak koresponduje s § 177 odst. 2 o.s.ř., který ovšem tuto možnost upravoval jen v rámci řízení péče soudu o nezletilé, takže ji nebylo možné v rámci řízení o způsobilosti aplikovat. Zákonodárce reagoval na kritiku, která s ohledem na zájem vyšetřovaného absenci této možnosti provázela. Domnívám se, že jako stěžejní a nejvíce využívaný důvod pro změnu příslušnosti soudu bude skutečnost, že osoba, o jejíž svéprávnost se jedná, bude přeložena do jiného zdravotního ústavu či její pobyt v takovém zařízení skončí. Nutné je nicméně vždy posuzovat, zdali je přenesení v zájmu posuzovaného ve vztahu ke konkrétnímu řízení, tj. vyžaduje-li takový postup jeho ochrana. O posuzovaném by tak měl vždy rozhodovat soud, který o něm může zjistit co nejvíce informací, a to zejm. v součinnosti se zdravotním zařízením či sociálním ústavem, který se v jeho obvodu nachází.

Institut typický pro správní právo procesní – atrakci - OSŘ ani ZŘS neumožňují, byť úprava občanského práva procesního v době totality tuto možnost zakládala, a to zejm. z důvodu kontroly nad rozhodováním soudů nižší instance v politicky významnějších kauzách.³⁰ Záměr zákonodárce nezakotvit možnost atrakce hodnotím pozitivně, jelikož v případě, kdy by tento postup byl žádoucí např. z důvodu složitosti věci, lze řešit jinými způsoby – zejm. ustanovením více než jednoho znalce apod.

²⁹ Bydlištěm se rozumí místo, kde osoba bydlí s úmyslem se zde trvale zdržovat, nikoli místo trvalého bydliště ve smyslu předpisů o evidenci obyvatelstva.

³⁰ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014, s. 370.

5 Účastenství v řízení

Dalším subjektem řízení jsou účastníci. Způsobilost být účastníkem řízení o svéprávnosti má podle § 19 OSŘ *ten, kdo má právní osobnost; jinak ten, komu ji zákon přiznává*.³¹ Rozsah procesní způsobilosti je pak závislý na rozsahu svéprávnosti (§ 20 odst. 1 OSŘ).

Na základě § 6 ZŘS je účastníkem řízení o omezení či navrácení svéprávnosti *navrhovatel a ten, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno*, tedy nejen sám posuzovaný, ale i všichni ostatní, o jejichž právech či povinnostech bude v řízení pojednáno a mohou být dotčeni soudním rozhodnutím. Pokud je v postavení posuzovaného rodič, postavení účastníka má i nezletilý potomek³² a druhý z rodičů (manžel ovšem není účastníkem řízení, pokud spolu nemají nezletilého potomka nebo pokud sám nepodal návrh na zahájení)³³. Je tak reflektována otázka rodičovské odpovědnosti v případě, pokud by byl jeden z rodičů ve svéprávnosti v této oblasti omezen. Podrobněji se této otázce věnuji v kap. 8.1.

Účastníkem řízení je vždy člověk postižený duševní poruchou, do jehož svéprávnosti má být zasaženo. Problematickým se jeví, zdali se řízení o omezení svéprávnosti může vést i proti osobě nezletilé. Dle P. Lavického³⁴ může být ve svéprávnosti omezena osoba zletilá i nezletilá, nicméně tvrdí tak bez podkladu jakéhokoli argumentu. M. Škárová³⁵ se o této problematice zmiňuje jen nepřímě, když hovoří o tom, že postavení účastníka řízení je dáno i osobě, která je rodičem dítěte, jde-li o řízení o svéprávnosti dítěte. Domnívám se však, že záleží na celkovém pojetí rozumové a volní vyspělosti nezletilých. Jelikož tato problematika není v doktríně řešena jednoznačně a ani není předmětem mé diplomové práce, dále se jí nebudu věnovat. Jelikož se ale zákonná konstrukce přiklání spíše k objektivizaci těchto schopností, domnívám se, že omezena ve svéprávnosti může být jen osoba zletilá či plně svéprávná nezletilá osoba.

Dospěje-li soud k názoru, že osobu bude třeba ve svéprávnosti omezit, spojí řízení o omezení svéprávnosti s řízením opatrovnickým. V takovém případě se účastníkem stává i tento opatrovník, který má také právní zájem na výsledku řízení, jelikož zasáhne do jeho právních poměrů. Pokud k omezení svéprávnosti nedojde, nebude podle mého názoru dána

³¹ O problematice způsobilosti zdravotního ústavu bylo pojednáno v kapitole 3.1.

³² Dítě musí být v tomto případě zastoupeno z důvodu střetu zájmů kolizním opatrovníkem.

³³ Rozsudek Krajského soudu České Budějovice ze dne 10. května 2013, sp. zn. 5 Co 305/2012.

³⁴ LAVICKÝ, Petr. In FIALA, Josef (ed). *Občanský zákoník. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 56.

³⁵ ŠKÁROVÁ: *Občanský ...*, s. 607.

opatrovníkovi možnost podat proti rozhodnutí opravný prostředek, jelikož se žádným výrokem do jeho právního postavení nezasahuje.³⁶

Specifické postavení náleží státnímu zastupitelství. To sice nemá právní osobnost, avšak je mu na základě § 19 OSŘ přiznána procesní způsobilost. Ustanovení § 8 odst. 1 písm. d) ZŘS umožňuje státnímu zastupitelství nejen vstoupit do již zahájeného řízení, ale dokonce ho i zahájit. Pokud ovšem státní zastupitelství nepodalo návrh na zahájení, nedostává se mu postavení účastníka řízení, nýbrž speciálního subjektu, jemuž § 35 OSŘ přiznává oprávnění ke všem procesním úkonům, které náleží účastníkům, pokud nejde o úkony, které může vykonat jen účastník. Úprava v ZŘS se zde odklání od předchozí úpravy, kdy státnímu zastupitelství sice byla dána možnost vstoupit do zahájeného řízení, avšak nikoli už podat návrh na jeho zahájení (§ 35 odst. 3 o.s.ř. a *contrario*). Zákodárce tak sice zvýšil možnost ingerence státu do řízení, ale otázkou zůstává, kolik návrhů na zahájení řízení státní zastupitelství podá. Dle mého názoru je přesto tato změna v právní úpravě vzhledem k ochraně duševně nemocných osob přínosná.

Určitých zásahů doznala i zákonná terminologie, kdy o.s.ř. označoval osobu, o jejíž způsobilost k právním úkonům se řízení vedlo, legislativní zkratkou jako *vyšetřovaného*. Současná úprava v ZŘS pracuje s pojmem *posuzovaný*. Usuzuji, že tato změna má především za cíl oprostit od stávajícího paradigmatu, kdy vyšetřovaný je vnímám spíše jako subjekt trestního řízení, tedy jako osoba, která je podezřelá ze spáchání trestného činu. Tento záměr hodnotím pozitivně nejen s ohledem na osobu, proti níž se řízení o omezení svéprávnosti vede, ale i případné stigmatizace.

Na závěr není možné opomenout upozornit na nutnost rozlišení podání, tedy zdali se jedná o návrh či pouhý podnět. Zákon totiž v takovém případě velmi odlišně stanovuje míru práv a povinností (např. právo podat odvolání). Samozřejmě není vyloučeno, aby ten, kdo podal podnět na zahájení řízení, neměl postavení účastníka z důvodu vyplývajícího z § 6 ZŘS. I ten, kdo je v postavení navrhovatele, nemusí být účastníkem po celé řízení, ale pouze do té doby, dokud trvají skutečnosti, z nichž se dovozuje věcná legitimace k podání návrhu.³⁷ V pochybnostech by se soud měl toho, kdo podal podání směřující k zahájení řízení dotázat na jeho skutečný úmysl.

³⁶ Stejného názoru je i SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. § 1 – 654*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 212.

³⁷ DRÁPAL, Ljubomír. In DRÁPAL, BUREŠ: *Občanský ...*, s. 611.

5.1 Zastoupení

V procesním právu vzniká zastoupením procesní vztah mezi zástupcem a zastoupeným na straně jedné, a mezi nimi a soudem, resp. ostatními subjekty řízení, na straně druhé.³⁸ Pro řízení ve věcech svéprávnosti je charakteristické obligatorní zastoupení. Jelikož účastníkem řízení může být i osoba, která nemůže před soudem samostatně právně jednat, dochází tak k výraznému posílení procesních práv posuzovaného.

Ustanovení § 37 ZŘS pamatuje na případ, kdy bude podán návrh na omezení svéprávnosti. Soud tak posuzovanému obligatorně jmenuje opatrovníka pro řízení (ad hoc), jehož funkce zanikne v okamžiku skončení řízení. Uvedené ustanovení představuje speciální úpravu k § 29 OSŘ, jenž na zvláštní předpis odkazuje. Zpravidla půjde o osobu blízkou, či jinou vhodnou osobu, není-li jich, advokáta. Subsidiární povaha zastoupení advokátem je dána důvodem nedostatečné znalosti poměrů, minimálního kontaktu s posuzovaným atd. Taktéž judikatura ESLP³⁹ zdůrazňuje povinnost vykonávat funkci opatrovníka efektivně a upozorňuje, že tento vztah by neměl být pouze vztahem formálním. Mezi povinnosti opatrovníka tak náleží zejm. hájení práv a oprávněných zájmů zastoupeného, a pokud tak nečiní, soud by měl zasáhnout.⁴⁰ *Lze si např. představit situaci, kdy opatrovník nenavrhuje žádné důkazy, není v řízení aktivní apod. V takovém případě by soud mohl přistoupit k odvolání opatrovníka a ustanovení jiného.*

Nic nebrání tomu, aby si sám posuzovaný zvolil na základě plné moci i svého zástupce, a to advokáta či obecného zmocněnce. Stejně jako v o.s.ř. i současná právní úprava normuje povinnost soudu o této možnosti posuzovaného dle § 37 odst. 1 ZŘS poučit,⁴¹ čímž je sledováno posílení ochrany práv posuzovaného. Tato zvláštní mandukační povinnost musí být splněna přímo vůči posuzovanému. V praxi totiž dochází k případům, kdy soudy posuzovanému ustanoví hned na počátku řízení opatrovníka a dále komunikují pouze s ním. Je zřejmé, že v případech, kdy posuzovaný bude zastoupen opatrovníkem i svým vlastním zmocněncem, může často docházet ke sporům. Na takové případy ovšem reaguje odst. 2, který v takovém případě umožňuje soudu posoudit, který z úkonů je v zájmu posuzovaného.

Nelze opomenout ani obecná ustanovení v OSŘ, dle kterých je nutné posuzovat, zdali zájmy zástupce nejsou v rozporu se zájmy zastoupeného. Za opatrovníka je tak například

³⁸ STAVINHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova Univerzita a Doplněk, 2003, s. 237.

³⁹ Rozhodnutí ESLP ve věci Pereira proti Portugalsku.

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 13. září 2007, sp. zn. II ÚS 303/05.

⁴¹ Tato zvláštní mandukační povinnost vyplývá i z čl. 11 odst. 2 Doporučení R 99 (4) Výboru ministrů členským státním o zásadách právní ochrany dospělých nezpůsobilých osob.

nevhodné ustanovit osobu, která podala návrh na zahájení řízení, byť se jedná o rodinného příslušníka či jinou osobu blízkou.⁴² Kolize zájmů oproti tomu není nutno posuzovat u opatrovníka hmotněprávního, který má s ohledem na okruh působnosti v řízení zcela jiné postavení a je tak samostatným účastníkem řízení.⁴³

Jinak tomu bude s procesním zastoupením v okamžiku, kdy osoba omezená ve svéprávnosti již bude mít určeného opatrovníka v rámci opatrovníckého řízení. Ten poté na základě § 22 OSŘ bude osobu omezenou v řízení před soudem zastupovat. Koná-li se řízení o plném či částečném navrácení svéprávnosti, je posuzovaný zastoupen hmotněprávním opatrovníkem, kterého mu soud při dřívějším omezení svéprávnosti ustanovil na základě § 62 OZ. Pokud soud s tímto opatrovníkem jako se zástupcem posuzovaného nejedná, jde o podstatnou procesní vadu, která má za následek zrušení a vrácení věci odvolacím soudem.⁴⁴ Byť soudní praxe i názory v odborné literatuře⁴⁵ svědčily závěrům, že pokud již má osoba omezená ve svéprávnosti ustanoveného hmotněprávního opatrovníka, není na místě ustanovovat opatrovníka pro řízení, nutno poznamenat, že se jednalo o nerespektování výslovného znění zákona (§ 37 odst. 1 ZŘS a contrario).

Byť se nejedná o zastoupení, pokládám za vhodné na tomto místě uvést pro komplexnost i § 58 OZ. Jedná se o specifickou situaci, kdy *soud může v průběhu řízení svěřit třetí osobě provedení určitých jednotlivých právních jednání nebo správu majetku, je-li to nutné, aby se zabránilo závažné újmě*. Citované ustanovení cílí na případy, kdy soud z provedeného výslechu znalce⁴⁶ dovodil, že posuzovaný není schopen pro duševní poruchu učinit některá právní jednání a zároveň z výslechu blízkého rodinného příslušníka, jiné činnosti soudu či jiných skutečností vyjde najevo, že je potřebné či dokonce žádoucí, aby posuzovaný bez zbytečného odkladu právně jednal, a není zároveň možno vyčkat na ustanovení opatrovníka. Soud proto v rozhodnutí ustanoví tuto třetí osobu k provedení určitého právního (hmotněprávního) jednání, a to i bez návrhu (§ 13 ZŘS). Jeho uskutečněním pak pověření zaniká. Pověření zaniká také rozhodnutím o omezení svéprávnosti, kdy soud jmenuje obligatorně osobě omezené ve svéprávnosti opatrovníka, který je k těmto úkonům oprávněn sám. V případě správy majetku se bude řídit ustanoveními § 1400n OZ. Zákon v obou případech výslovně akcentuje podmínku závažné újmy. *Jedná se o zásah do právní sféry člověka, který představuje natolik vážné narušení sféry jeho*

⁴² Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976.

⁴³ SVOBODA, Karel. Zastoupení v řízení o navrácení svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 6, s. 217 - 218.

⁴⁴ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 31. března 2014, sp. zn. 18 Co 88/2014.

⁴⁵ DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, BUREŠ: *Občanský ...*, s. 1401.

⁴⁶ Soud v rámci řízení o svéprávnosti zjišťuje i majetkové poměry posuzovaného a celkovou jeho situaci, je tak povinen zabývat se mj. tím, které z právních jednání v této oblasti může samostatně činit a které nikoli.

soukromoprávních zájmů, že není přípustné, aby člověk byl tomuto stavu, třeba i jen dočasně, vystaven. Vážnou újmou jsou zejména intenzivní zásahy do majetkových, ale i osobnostních práv člověka, o jehož nesvéprávnosti se rozhoduje.⁴⁷ Typicky půjde o případy, kdy posuzovaný dle znaleckého posudku trpí duševní poruchou a dříve, než je rozhodnuto o jeho svéprávnosti a ustanoven opatrovník, mu zemře jeden z rodičů, po kterém má dědit majetek velkého rozsahu. Soud tak může v takovém případě pověřit 3. osobu, např. blízkého přítele, aby v souvislosti s přijutím dědictví právně jednal. Zákon další požadavky na třetí osobu nestanovuje, a stejně jako v případě hmotněprávního opatrovníka, se nezabývá otázkou možného střetu zájmů. Podle mého soudu se v ostatních otázkách analogicky užijí ustanovení dopadající na ustanovení opatrovníka, tj. mj. povinnost soudu zjistit názor posuzovaného, přihlídnout k jeho přáním a dokonce v případě rozporů nechat rozhodnout soud.

⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 14. dubna 2009, sp. zn. II ÚS 1191/08.

6 Průběh řízení

Na základě § 17 ZŘS soud nevede přípravné jednání. Domnívám se, že zákonodárce nezvolil příliš šťastnou formulaci, neboť přípravné jednání konat lze, byť ne standartním způsobem právě s ohledem na specifickou povahu nesporných řízení. Řízení ve věcech svéprávnosti je, stejně jako ostatní nespory, ovládáno zásadou, která neumožňuje použití institutů urychlujících řízení na úkor zjištění skutečného stavu věci. Účelem ustanovení je tak pouze vyloučení negativních důsledků souvisejících s účinky rozsudku pro zmeškání, pro uznání nebo koncentrace.⁴⁸ Soud se může v rámci přípravného řízení pokusit o vyjasnění stavu věci, splnění všech podmínek řízení či vyzvat navrhovatele k doložení skutečností vedoucích k podání (např. lékařská zpráva o nezpůsobilém zdravotním stavu posuzovaného), nikoli již uplatňovat instituty sloužící ke koncentraci řízení v ustanoveních § 114b OSŘ, § 114c OSŘ, § 153b OSŘ, apod. S ohledem na povahu věci nelze využít ani § 115a OSŘ. Výše zmíněné vyplývá ze zásady vyšetřovací (§§ 21 - 20 ZŘS). Přípravné jednání může být konáno i ve formě jiného soudního roku, o kterém pojednávám v dalším výkladu.

Kdykoli soud v průběhu řízení dojde k závěru, že pro omezení svéprávnosti ani pro aplikaci mírnějších opatření nejsou dány podmínky, usnesením řízení zastaví (pokud bylo řízení zahájeno ex offo), popř. návrh zamítne (u řízení zahájeného na návrh). Jelikož se jedná o řízení, ve kterém soud není vázán návrhem na zahájení, kdykoli v průběhu může za zákonem stanovených podmínek rozhodnout i o některém z mírnějších opatření.

6.1 Jednání

Jednání představuje hlavní procesní fázi celého řízení. Úkolem soudce je vždy vyvinout potřebné úsilí k přípravě řízení tak, aby bylo možné rozhodnout již při prvním jednání ve věci. Úprava v ZŘS obsahuje minimum odchylek, komplexní úpravu představuje OSŘ (§ 115n), který se v rámci zkoumání podmínek řízení, předvolání, apod. bezvýhradně uplatní.

Podle § 19 ZŘS *soud nařídí k projednání věci jednání, ledaže zákon stanoví, že jej není třeba nařizovat*. Ustanovení upravující řízení o omezení svéprávnosti takovou výjimku neobsahují, tudíž soud musí nařídít jednání vždy. Pokládám za nutné poznamenat, že jednání je třeba nařídít i tehdy, není-li posuzovaný schopen vnímat smysl řízení a z lékařské zprávy i jiných důkazů jednoznačně vyplývá, že není důvodu o nesvéprávnosti pochybovat. Jinak tomu bylo za účinnosti předchozí právní úpravy, kdy soud nemusel z důvodu vhodnosti

⁴⁸ SVOBODA, Karel. Průběh řízení a dokazování ve zvláštních řízeních soudních. *Jurisprudence*, 2014, č. 2, s. 20 - 21.

jednání vůbec nařizovat (§ 189 odst. 1 o.s.ř. ve znění novely zákona č. 30/2000 Sb.) Ještě v o.s.ř. bylo možné provést jednání i bez přítomnosti vyšetřovaného, pokud nebyl s to pochopit význam jednání. Současná právní úprava tento režim zcela opouští. Nově je dána soudci možnost provést rokování v zájmu osoby, o jejíž svéprávnost se jedná, víceméně kdekoli tak, aby bylo jednání pro takovou osobu dostupnější. *Typickým příkladem bude případ, kdy posuzovaný není schopen účastnit se formálního jednání před soudem, ale přesto by byla způsobilý se nějakým způsobem podílet na jednání tak, aby mohl vyjádřit svůj názor, často i s vyloučením veřejnosti.* Je zřetelné, že zákonodárce i v tomto ohledu zohledňoval ochranu práv posuzovaného, především právo účasti na řízení, a zvolil mnohem přijatelnější řešení s respektem k jeho základním procesním právům.

Jelikož v rámci průběhu řízení nedoznala právní úprava dalších významných změn, nebudu se touto problematikou podrobněji zabývat a výklad věnuji zcela novému institutu – jinému soudnímu roku.

6.2 Jiný soudní rok

Ustanovení § 18 ZŘS upravuje jiný soudní rok jakožto zvláštní formu projednání věci. Soud jej svolá k přípravě či projednání věci, považuje-li to za vhodné, nebo pokud mu tak přímo uloží zákon (to ovšem není případ řízení o svéprávnosti). Je tedy na uvážení soudu, shledá-li vhodné důvody pro jeho provedení či nikoli. Jiný soudní rok slouží k posílení procesních práv posuzovaného a pokládám za nutné na tomto místě upozornit, že nikterak nenahrazuje samotné jednání ve věci. V případě, že byl jiný soudní rok nařízen, aniž by jej ospravedlňovala důvodná potřeba, jedná se o vadu řízení, která může mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Soud určí opatřením způsob, místo a průběh jiného soudního roku, může se dokonce konat i mimo budovu soudu a mimo úřední dobu, ale všechny odchylky od standartního řízení je třeba vždy výslovně určit.⁴⁹ Současně přizve všechny účastníky a dá jim prostor, aby se k věci vyjádřili, popř. zjistí jejich stanovisko jiným vhodným způsobem. Dokazování lze v rámci jiného soudního roku provádět jen, je-li to účelné a umožňuje-li to povaha věci (viz kap. 7).

Jiný soudní rok je považován za relativně sporný institut. Bezesporu lze vyzdvihnout snahu zákonodárce co nejvíce odstranit tzv. rozhodování „o něm - bez něj“, nicméně nutno připomenout, že tak dochází k potlačení některých základních zásad spravedlivého procesu. Bude tedy úkolem především judikatury, jak se ujme rozhodování o přípustnosti nařízení

⁴⁹ Tamtéž.

jiného soudního roku zvláště v tak citlivé otázce, jako je řízení o omezení svéprávnosti. Osobně hodnotím úmysl zákonodárce velmi pozitivně s ohledem na ústupek, který lze spatřovat v opuštění od přílišného formalismu před správným zjištěním skutkového stavu a umožnění osobě, o níž v řízení jde, účastnit se soudního jednání. Tento způsob projednání věci by neměl být automatickým postupem soudu vzhledem k tomu, že během jeho průběhu jsou potlačeny některé základní zásady ovládající civilní soudní řízení (typicky zásada veřejnosti), které mohou mít za důsledek znevážení soudní moci a nedůvěru v ní. Záměrem zákonodárce bylo naopak posílení zásady ústnosti, přímého jednání a rovnosti. Soud by proto k takovému postupu měl přistupovat velmi obezřetně.

7 Dokazování

Dokazování v řízení o svéprávnosti představuje zcela stěžejní procesní fázi prováděnou zásadně při jednání. Jak jsem již ovšem zmínila, dokazování je možné konat i v rámci jiného soudního roku, nicméně pouze za podmínek, je-li to účelné a umožňuje-li to povaha věci (§ 18 ZŘS), což podle K. Svobody⁵⁰ především znamená, že důkazní prostředky jsou při jiném soudním roku k dispozici, lze je v tomto prostředí provést a účastníci byli na možnost dokazování upozorněni při jeho nařízení, příp. s provedením projevíli souhlas. Dokazování lze v rámci jiného soudního roku konat pouze za přítomnosti posuzovaného, opačně jen s jeho výslovným souhlasem. Je nutné pamatovat na to, že se jedná o důležitý komponent práva na spravedlivý proces a je třeba náležitě zkoumat skutkový stav tak, aby bylo zjištěno, zda jsou splněny všechny podmínky pro zásah do svéprávnosti. Výsadní místo pro všechna nesporná řízení zaujímá zásada vyšetřovací. Její konkrétní projevy jsou uvedeny v ustanovení § 20 a § 21 ZŘS, která stanoví, že soud musí zjistit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí, přičemž není omezen návrhy účastníků. Stejně tak tomu bylo za účinnosti o.s.ř. v § 120 odst. 2. Na rozdíl od předchozí právní úpravy prezentuje možnost provést důkaz prostřednictvím technického zařízení pro přenos obrazu a zvuku. Jak jsem již zmínila, koncentrace zde nepřipadá v úvahu, proto účastníci mohou uvádět důkazy v průběhu celého řízení bez omezení. Mají sice povinnost důkazy k prokázání svých tvrzení označit, nicméně úkol náležitě zjistit skutkový stav leží především na samotném soudu.

Obsahem dokazování v rámci řízení o svéprávnosti bude zejm. zjistit, zdali posuzovaný trpí duševní poruchou, zdali je možné provést výslech posuzovaného bez újmy na jeho zdravotním stavu, rozsah a stupeň neschopnosti postarat se o své vlastní záležitosti, zdali posuzovanému hrozí závažná újma a je tak v jeho zájmu, aby byl ve svéprávnosti omezen, dále jaká právní jednání činí posuzovanému potíže apod. Dále je nutné zjistit majetkové a osobní poměry posuzovaného, jak je schopen hospodařit se svými financemi a starat se o potřeby své rodiny, jak se chová v různých životních situacích apod.

Za typické důkazní prostředky pro tento typ řízení lze jmenovat znalecký posudek, výslech posuzovaného, výslech navrhovatele a svědků (typicky rodinní příslušníci a sousedé), zpráva ošetřujícího lékaře, zpráva České správy sociálního zabezpečení, zpráva Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního o vlastnictví k nemovitostem, zpráva od zaměstnavatele, zpráva Policie České republiky, aj. S ohledem na důležitost se v následujícím výkladu podrobněji věnuji prvním dvěma jmenovaným.

⁵⁰ Tamtéž, s. 24.

7.1 Úloha znalce

Zcela klíčovým je zjistit duševní stav posuzovaného, tedy zda trpí duševní poruchou, jakého typu a jaké intenzity, zdali není jen přechodného rázu, zda mu znemožňuje činit právní jednání či jej jinak ovlivňuje v chování apod. Úkolem je ovšem nejen posoudit, o jakou duševní poruchu jde a s jakými (hmotněprávními) důsledky se pojí, ale i jaký má vliv na samotné jednání před soudem, tedy jestli je posuzovaný schopen bez újmy na zdravotním stavu výsledku během jednání či je třeba nařídít jiný soudní rok a vyslechnout jej tak např. doma či ve zdravotním zařízení, případně od něj upustit úplně. Posouzení těchto otázek v lékařském stanovisku má skutkovou povahu, je proto nezbytná spolupráce s nositeli odborných znalostí. Soud tak ustanoví znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Na rozdíl od zavedené praxe se domnívám, že soud by tak neměl činit ihned na počátku řízení, nýbrž pokládám za nutné, aby si soud nejprve pro své opatření obstaral veškeré podklady.

Právní úprava z roku 1950 normovala povinnost celkem dvou znaleckých posudků, avšak o.s.ř. i současná úprava toto pravidlo nepřevzaly. Je nepochybné, že by takové řešení přispělo k právní jistotě, dokonce i TŘ v případě posuzování rozumové a mravní vyspělosti mladistvého v rámci trestního řízení jasně zakotvuje povinnost ustanovit znalce dva (jeden z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a druhý z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie). Byť se takové řešení jeví pro posouzení svéprávnosti konkrétního jedince komplexní, domnívám se, že by to neprospělo ekonomii řízení a docházelo by tak k průtahům, neúčelným nákladům a nadměrnému zatěžování znalců. V neposlední řadě je zde i možnost soudu v případě pochybností ustanovit dalšího znalce.

Je na uvážení soudu, jaké zadání pro vypracování znaleckého posudku znalci uloží, měl by ovšem reflektovat konkrétní zájmy a skutečnosti, příp. i s ohledem na možnost uložení některého z podpůrných opatření. Soud by měl v zadání znaleckého posudku nicméně pečlivě uvážit, jaké otázky požaduje zodpovědět, jak budou konkrétně formulovány apod. V posudku znalec uvede popis posuzovaného člověka, souhrn skutečností, k nimž při úkonu přihlížel (nález) a výčet otázek, na které má odpovědět, s odpověďmi na tyto otázky (posudek).⁵¹ Výslech znalce je obligatorní za všech okolností, soud se tak nemůže spokojit s odborným vyjádřením (§ 127 odst. 1 OSŘ), ani nelze provést důkaz listinou (§ 129 OSŘ). Nutno podotknout, že výslech znalce je nutný i v případě řízení o navrácení plné svéprávnosti či při

⁵¹ Ustanovení § 13 odst. 2 vyhlášky ministra spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.

zrušení či změně rozhodnutí. V neposlední řadě musí provést jeho vyhodnocení jako u každého jiného důkazního prostředku, nikoli na něj jen odkázat.⁵²

Přístup soudů ke znalcům byl často vystavován kritice. Nejenom, že soud ustanovil znalce ihned na počátku řízení, aniž by sám prováděl nějaké dokazování, jak jsem již zmiňovala výše, ale i jeho posudky nekriticky přejímal.⁵³ Soudy tak dávají znalci příležitost k zasahování do právní problematiky věci již samotným zadáním znaleckých posudků, často tak překračují meze odborného posouzení a „*dávají tak soudu přímý návod na to, jak rozhodnout*“.⁵⁴ Takový důkaz ovšem nemůže nikterak nahradit nedostatky ve skutkových zjištěních. Znalecký posudek totiž sám nestačí, je třeba jej konfrontovat i s ostatními poznatky tak, aby byl skutkový stav zjištěn co nejpřesněji a soud tak mohl posoudit, do jaké míry je třeba svéprávnost posuzovaného omezit.⁵⁵ Při rozhodování nelze opomenout ani širší okolnosti případu, sociální dovednosti apod.

Osobně považuji za nedostatek současné právní úpravy absenci lhůt v otázce aktuálnosti znaleckého posudku. Jednání tak může být nařízeno i několik týdnů po vypracování znaleckého posudku, který už se nemusí shodovat se současným stavem. K této otázce se vyjádřil i ESLP,⁵⁶ který užití znaleckého posudku starého 1 rok a 4 měsíce označil za porušení práva na spravedlivý proces. Je jisté, že některé duševní poruchy jsou trvalé, nicméně troufám si tvrdit, že většina z nich prochází určitým vývojem. Například u náhle vzniklých duševních poruch bez zjevné příčiny (tzv. tranzitorní poruchy vědomí – amence apod.) není ani příliš možná prognóza.⁵⁷ Proto by bylo vhodné stanovit lhůtu pro platnost znaleckého posudku a v případě jejího překročení navrhuji stanovit povinnost vypracování nového.

De lege ferenda by bylo vhodné upustit i od vypracování znaleckého posudku v případě, kdy bude projednáváno prodloužení doby omezení svéprávnosti, a nahradit jej v daném případě zprávou ošetřujícího lékaře. Jednalo by se o řešení možné jen v odůvodněných případech, zejm. těch, kdy zdravotní stav nevykazuje žádnou perspektivu zlepšení (typicky např. u Alzheimerovy choroby). Jelikož zákon stanovuje povinnost přezkoumat svéprávnost člověka nejpозději po 3 letech od omezení, domnívám se, že tímto řešením se dá předejít nadměrnému zatížení znalců a růstu nákladů spojených s vypracováním znaleckého posudku.

⁵² Nález Ústavního soudu ze dne 13. září 2007, sp. zn. II ÚS 303/05.

⁵³ Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 14. listopadu 1979, sp. zn. Cpj 41/79.

⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 13. prosince 2007, sp. zn. II ÚS 2630/07.

⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. prosince 1966, sp. zn. 5 Cz 144/66.

⁵⁶ Rozhodnutí ESLP ve věci H.F. proti Slovensku.

⁵⁷ MARKOVÁ, Eva a kol. *Psychiatrická ošetrovatelská péče*. Praha: Grada, 2005, s. 22.

Ze standardů mezinárodního práva⁵⁸ vyplývá mj. i nutnost osobního vyšetření posuzovaného. Současná právní úprava v ZŘS nicméně takové pravidlo neobsahuje a znalci je tak umožněno vypracovat znalecký posudek pouze na základě lékařských zpráv. Přikláním se proto ke stanovení povinnosti osobního vyšetření. I samotnému soudu je dána povinnost posuzovaného vždy osobně zhlédnout, nenacházím tedy důvodu, proč by podobné nemělo platit pro znalce.

Pokud znalec není schopen podat znalecký posudek s náležitě zjištěným zdravotním stavem, ať již kvůli komplikované diagnóze, nesrovnalostem v lékařských zprávách či nesoučinnosti posuzovaného, může navrhnout, aby byl zdravotní stav posuzovaného zjišťován ve zdravotním ústavu. Jelikož jde o zcela zásadní zásah do práva na respektování soukromého života zaručeného v čl. 8 odst. 1 Úmluvy, je striktně omezen pouze na případy, kdy jsou kumulativně splněny čtyři podmínky, a to:

- umístění do ústavu na max. 4 týdny,
- na návrh znalce,
- je-li to nezbytné,
- nelze-li dosáhnout zjištění jinak.

Právní úprava v porovnání s o.s.ř. doznala jistých změn právě s ohledem na podmínky, které musí být splněny, aby mohl být vyšetřovaný umístěn do zdravotního ústavu k vyšetření jeho duševního stavu. Nejenom, že zkracuje maximální možnou dobu vyšetřování ze šesti na čtyři týdny, ale nově zavádí i podmínku subsidiarity. Jedná se až o poslední možnost, jak zjistit zdravotní stav posuzovaného a mělo by se vždy nejprve využít jiných opatření. *Jako příklad jiného možného opatření uvádím pravidelné docházení k ambulantnímu vyšetření.* Zkrácení maximální možné doby je projevem nejen snahy zákonodárce co nejvíce urychlit soudní proces, ale zajisté i posunem lékařské vědy a lepším technikám diagnostiky. Byť to zákon výslovně nenormuje, domnívám se, že i zde by se mělo uplatňovat pravidlo proporcionality a posuzovaného umístit do zdravotního ústavu jen na nezbytně dlouhou dobu, nikoli automaticky přistupovat k maximální výši.

B. Dvořák⁵⁹ tuto zákonnou dikci kritizuje pro překrývání posledních dvou podmínek. S tímto tvrzením se ovšem neztotožňuji a právní úpravu v § 38 odst. 3 ZŘS shledávám za úplnou, nikoli nadbytečnou. Sousedství „*je-li to nezbytné*“ a „*nelze-li toho dosáhnout jinak*“

⁵⁸ Čl. 7 odst. 1 Doporučení R 99 (4) Výboru ministrů členským státům o zásadách právní ochrany dospělých nezpůsobilých osob nebo čl. 14 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

⁵⁹ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr (ed). *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, s. 436.

vnímám jako obsahově rozdílná. *Například soud posuzovaného umístí do zdravotního ústavu tehdy, pokud klasický výslech nestačí k tomu, aby zjistil jeho zdravotní stav, např. proto, že se jeho duševní stav často mění (např. ½ dne je zcela zdravý), tak jako stanovuje podmínka č. 4. Naproti tomu podmínku č. 3 si lze představit na situaci, kdy sice „klasický výslech“ je dostačující k tomu, aby soud byl srozuměn se zdravotním stavem posuzovaného, ale to, že bude umístěn ve zdravotním ústavu na pozorování je nezbytně třeba například z důvodu jeho agresivity a nebezpečnosti, jakou jeho duševní porucha vyvolává, a nemůže tak znalce či jiné soudní osoby ohrozit.*

Soud k tomuto umístění nevyžaduje souhlas posuzovaného, může tak učinit i proti jeho vůli. Jelikož ale takové opatření negativně zasáhne do rodinných poměrů, vyslechne soud zpravidla manžela posuzovaného, příp. i jeho potomky.⁶⁰ O tomto vydá soud usnesení, které je možné napadnout odvoláním. Pro úplnost jen dodávám, že se neuplatní postup dle § 66n ZŘS, upravující řízení ve věcech vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotním ústavu.

K této otázce se již několikrát vyjádřil i ESLP.⁶¹ Podle něj představuje nucené vyšetření v psychiatrické léčebně velmi invazivní zásah do práva na respektování soukromého života. Pokud je ovšem nutné vyšetření nařídit, musí tak být odůvodněno naléhavou sociální potřebou a především být přiměřené sledovanému legitimnímu cíli. V dalším svém rozhodnutí⁶² pak zdůrazňuje subsidiaritu a proporcionalitu takového postupu a říká, že pokud trvá déle, než je nezbytně nutné, zakládá tak porušení práva na osobní svobodu. Nicméně pouze úplná a spolehlivá zjištění umožní znalcům, aby konfrontovali výsledky svého odborného vyšetření s ostatními poznatky a aby na základě této konfrontace bezpečně usoudili, do jaké míry projevy duševní poruchy vyžadují omezení ve svéprávnosti.⁶³

7.2 Výslech posuzovaného

Jako další obligatorní důkazní prostředek stanovuje ZŘS v § 38 výslech posuzovaného. Byť se zprvu jeví jako duplicitní k § 56 odst. 2 OZ, dle kterého *má soud vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolí, ze smyslu a účelu daných norem* však usuzuji, že každá z nich sleduje odlišný záměr. Zatímco první zmíněná norma směřuje k výslechu všeobecně, na základě něhož si je soud schopen vytvořit představu o skutkovém

⁶⁰ DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, BUREŠ: *Občanský ...*, s. 1405.

⁶¹ Rozhodnutí ESLP ve věci Matter proti Slovensku.

⁶² Rozhodnutí ESLP ve věci Nowicka proti Polsku.

⁶³ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976.

stavu, § 56 odst. 2 OZ slouží ke zjištění názoru posuzovaného k samotnému meritornímu rozhodnutí. Otázkou zůstává, zdali soud může od zjištění tohoto názoru upustit. Přesto, že to zákon na takovou možnost výslovně nepamatuje, domnívám se, že to možné je, a to ze stejných podmínek, za kterých lze upustit od výsledku dle § 38 odst. 2 ZŘS per analogiam (viz níže).

Jestliže posuzovaný není schopen komunikovat nebo mu jeho stav neumožňuje projevit své názory, může být vyslechnut ve formě, jakou si zvolí. Lze si tak představit situaci, kdy posuzovaný bude např. na kladené otázky odpovídat písemně či názorně. Za vhodnou považuji i změnu prostředí, proto soud např. provede výslech u posuzovaného doma, aby se necítil zastrašen apod. O tomto jeho procesním právu je třeba posuzovaného vždy poučit, což vyplývá z § 37 ZŘS. Zákon tak výslovně akcentuje provedení výsledku a tím i zachování procesního práva být slyšen ve své vlastní věc.

Jediným z důvodů, pro který lze upustit od výsledku, představuje skutečnost, že výslech nelze provést vůbec nebo bez újmy pro zdravotní stav posuzovaného (§ 38 odst. 2 ZŘS). Typickým příkladem bude situace, kdy je posuzovaný v takovém stavu, že není s to pochopit otázku, na kterou je tázán⁶⁴ či vůbec není schopen formulace odpovědi. Tento procesní postup bude dle mého názoru možné zvolit na základě dosavadního dokazování, lékařských zpráv apod., aniž by k této otázce soud zvláště ustanovoval znalce. Opačným názorem se prezentuje M. Škárová⁶⁵, která považuje i zde za nutné vydání speciálního znaleckého posudku, což ovšem neshledávám v souladu se zásadou ekonomie řízení.

Novelou OSŘ zákonem č. 205/2005 Sb. bylo v souladu s konformitou s čl. 6 Úmluvy doplněna věta druhá, umožňující posuzovanému podat žádost o provedení výsledku, i když jsou splněny podmínky pro jeho upuštění. Pokud by se po takové žádosti zdravotní stav posuzovaného výrazně zhoršil tak, že soud nebude schopen této žádosti vyhovět, je v těchto výjimečných situacích oprávněn výslech neprovádět a vydat rozhodnutí, v opačném případě výslech provede. Pokus o výslech musí zaznamenat ve formě zvukového nebo obrazově zvukového záznamu, popř. jej co nejdříve zachytit v protokolu o tomto úkonu. V případě, že by se změnila okolnosti související se zdravotním stavem posuzovaného dříve, než bude vydáno rozhodnutí, je soud opět povinen výslech provést.⁶⁶

⁶⁴ RUBEŠ, Josef. In RUBEŠ, Josef (ed). *Občanský soudní řád. Komentář. Díl I.* Praha: Orbis, 1970, s. 666.

⁶⁵ ŠKÁROVÁ: *Občanský ...*, s. 612.

⁶⁶ DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, BUREŠ: *Občanský ...*, s. 1404.

Jelikož upuštění od výsledku představuje výrazný zásah do práva být slyšen ve své vlastní věci⁶⁷, kloním se k názoru, že interpretace § 38 odst. 2 ZŘS by se měla posuzovat restriktivně. S ohledem na potlačení jednoho z komponentů práva na spravedlivý proces by soud neměla stačit pouze újma potencionální, a shledá-li újmu za důvodnou, musí svůj postup náležitě v rozsudku o omezení svéprávnosti odůvodnit. Dle judikatury⁶⁸ nestačí ani převzetí názorů ze znaleckého posudku, ale je nutné, aby soud vždy vyjádřil svůj názor a vlastní zhodnocení věci a dále aby vysvětlil, jaká konkrétní újma posuzovanému vznikne.

Zdůrazňuji, že opuštění od výsledku posuzovaného může být opravdu jen ve výjimečných případech. I Mgr. Marečková uvádí, že „*efektivní realizace práva být slyšen má pozitivní terapeutické účinky, neboť vyšetřované osobě umožní přístup k informacím, osoba vnímá proces jako spravedlivější a zacházení s ní jak důstojnější, naopak se to pojí s negativními účinky jako ztráta sebevědomí, důstojnosti, pocity neschopnosti a bezmoci.*“⁶⁹

I když se soud rozhodne od výsledku upustit, zákon výslovně akcentuje povinnost posuzovaného vždy alespoň zhlédnout (§ 38 odst. 2 ZŘS). Byť důvodová zpráva⁷⁰ o tom, co zahrnuje ono zhlédnutí, mlčí, domnívám se, že tím zákonodárce měl na mysli nejen samotné vizuální zhlédnutí, ale i to, že se má sám soudce pokusit o kontakt s posuzovaným a zjistit, jak reaguje na otázky, jak je schopen uvažovat apod., a to v nejkrajnějším případě alespoň prostřednictvím hlasového či obrazového zařízení. Sledovaným účelem je především možnost soudce učinit si ucelený názor na posuzovaného tak, aby mohl zvolit co nejprůměrnější řešení. Považuji za vhodné provést zhlédnutí jinde než v soudní síni, např. prostřednictvím jiného soudního roku, a to zejm. na místě, kde se posuzovaný pravidelně zdržuje a je tak možné jej pozorovat v jeho přirozeném prostředí, jak zvládá běžné životní situace. O zhlédnutí je třeba vyhotovit protokol, a to včetně neverbální komunikace.⁷¹

Otázkou zůstává, zdali soudu náleží možnost od zhlédnutí upustit. Krajský soud v Plzni⁷² tak učinil s odůvodněním, že čtyři znalecké posudky a výslech svědka natolik odůvodňují omezení svéprávnosti, že zhlédnutí soudem již postrádá na významu. Dle K. Svobody⁷³ je tento závěr diskutabilní a argumentuje smyslem § 55 odst. 1 OZ, tedy potřebou soudu vytvořit si svůj vlastní, byť laický, pohled na posuzovaného, a to nikoli zprostředkovaně. S tímto názorem se ztotožňuji, nicméně pokládám za nutné doplnit, že se

⁶⁷ Blíže Rozhodnutí ESLP ve věci Shtukaturov proti Rusku.

⁶⁸ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 31. března 2014, sp. zn. 18 Co 88/2014.

⁶⁹ MAREČKOVÁ, Jana. Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. *Právní rozhledy*, 2009, č. 8, s. 88 - 89.

⁷⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Dostupná v systému ASPI

⁷¹ SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA: *Občanský ...*, s. 208.

⁷² Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 8. ledna 2014, sp. zn. 15 Co 520/2013.

⁷³ SVOBODA, Karel. Rozhodování o svéprávnosti od 1. 1. 2014. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 3, s. 102 - 103.

jedná o kogentní ustanovení, a soud v takovém případě s neochotou měnit zaběhnuté postupy nerespektoval jeho výslovné znění. Jelikož je zákonnou dikcí výslovně akcentován požadavek, aby rozhodování neprobíhalo tzv. „od stolu“⁷⁴ a nebylo rozhodováno jen na základě spisového materiálu, domnívám se, že smysl a účel ustanovení tuto podmínku vyžadují bezpodmínečně.

⁷⁴ ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ: *Občanský ...* s. 275.

8 Rozhodnutí

V obecné části ZŘS je stanoveno, že soud rozhoduje ve věci samé usnesením, nestanoví-li zákon jinak, což ve věcech svéprávnosti činí. Podle § 40 ZŘS soud rozhoduje rozsudkem, a pokud se jím omezuje svéprávnost, vymezí zároveň i rozsah, v jakém způsobilost posuzovaného samostatně právně jednat omezil, popř. i dobu, po kterou účinky omezení trvají. Je tak reflektována hmotněprávní úprava, kdy nově je svéprávnost možné omezit max. na 3 roky. Jelikož se jedná o konstitutivní rozhodnutí o osobním stavu, pojí se s účinky *ex nunc* a zavazuje každého bez rozdílu.⁷⁵

Jelikož řízení ve věcech svéprávnosti spadá mezi řízení, které lze zahájit i z moci úřední, není soud případným návrhem na zahájení vázán, v čemž lze spatřovat projev vyšetřovací zásady. Výsledkem tak může být, že ačkoliv osoba podá návrh na navrácení plné svéprávnosti, soud po projednání věci rozsudkem svéprávnost osoby omezí ve větším rozsahu, nežli v původním rozhodnutí.

Ohledně formálních náležitostí rozsudku o omezení svéprávnosti se uplatní pravidlo uvedené v § 156 OSŘ, žádné speciální požadavky ZŘS nezakotvuje. Kromě obecných náležitostí musí být ve výroku rozsudku posuzovaný adekvátně označen (jméno, příjmení, datum, popř. i místo narození), aby nemohlo být sporu, o čí svéprávnosti se rozhoduje. Nepostačuje tak označení posuzovaného pouze v záhlaví rozsudku.⁷⁶

V případě doručování se taktéž uplatní principy uvedené v OSŘ. Pokud se účastníci vzdali práva na odvolání, doručuje se zpravidla při skončení jednání (§ 158 odst. 3 OSŘ), jinak je třeba písemnost doručit do vlastních rukou do 30 dnů ode dne vyhlášení, a to všem účastníkům včetně posuzovaného. Po právní moci rozhodnutí by měl být rozsudek doručen i dalším, např. zdravotnímu zařízení, ústavu sociální péče, psychiatrické léčebně apod., pokud to vyžaduje ochrana zájmů posuzovaného.⁷⁷ Jestliže by posuzovaný nebyl schopen porozumět takovému rozhodnutí, soud je povinen učinit i jiná vhodná opáření k tomu, aby se s obsahem písemnosti mohl seznámit a měl jej k dispozici, na což pamatuje § 41 ZŘS. Úprava o.s.ř. umožňovala na základě znaleckého posudku z tohoto důvodu dokonce od doručení zcela upustit (§ 189). Nutno zmínit, že takové rozhodnutí muselo být přímo obsaženo ve výroku rozsudku a mohlo být napadeno samostatným odvoláním.⁷⁸ Pominu-li minimální náklady, nenacházím účel tohoto ustanovení. Zákonodárce tak od tohoto pravidla upustil a nově

⁷⁵ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. prosince 1975, sp. zn. 3 Cz 106/1975 nemohou být přiznány zpětné účinky.

⁷⁶ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976.

⁷⁷ ŠKÁROVÁ: *Občanský...*, s. 615.

⁷⁸ DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, BUREŠ: *Občanský ...*, s. 1408.

stanovuje soudu povinnost jakýmkoli vhodným způsobem seznámit toho, o jehož svéprávnost jde, s obsahem rozhodnutí. Je tak opět kladen důraz na respektování důstojnosti posuzovaného, na větší právní jistotu a rovnost před zákonem. Z jazykového výkladu § 41 ZŘS lze dovodit, že osobě omezené ve svéprávnosti rozsudek nejen doručí, ale navíc k tomu učiní i další vhodná opatření, aby se posuzovaný mohl s obsahem rozhodnutí seznámit a měl jej k dispozici. Zákon ani důvodová zpráva další podrobnosti nestanovují, nicméně dle mého soudu je tak třeba posuzovat v tom kterém individuálním případě, např. *osobě stížené vývojovou poruchou lze rozsudek objasnit některým z vizuálních názorných prostředků či jakýmkoli alternativním způsobem, který bude moci pochopit*. Je na místě zabývat se otázkou, zdali je soudce vůbec schopen náležitě vysvětlit např. těžce retardované osobě obsah rozhodnutí, aniž by měl znalosti z psychologie či speciální pedagogiky. Domnívám se, že bude úkolem judikatury posoudit, zdali tak může učinit i někdo jiný než sám soudce. Pokud by soudy respektovaly výslovné znění zákona, bylo by vhodné, aby soudci, příp. i jiné soudní osoby, byli náležitě proškoleni i na komunikaci s lidmi s postižením. Výkladem dle smyslu a účelu ustanovení se lze spokojit i s řešením spočívajícím v pověření např. ošetřujícího psychiatra či psychologa, aby problematiku omezení svéprávnosti osobě s duševní poruchou náležitě objasnil. Je tak v rukou soudu, jak k této otázce bude přistupovat.

Z logiky věci vyplývá taktéž nemožnost soudu rozhodnout platebním rozkazem, rozsudkem pro uznání či pro zmeškání, čímž je reflektována specifická povaha nesporných řízení tak, jak jsem nastínila v dřívějším výkladu.

8.1 Rozsah a doba omezení svéprávnosti

V OZ je výslovně stanoveno, že v rozhodnutí je nutné vymezit rozsah a nově i dobu, po kterou účinky rozhodnutí trvají, což je oproti předešlé právní úpravě novinkou (§ 59 OZ). Soudy při určení rozsahu omezení musí přihlídnout ke všem okolnostem daného případu a postihnout takovýmto rozhodnutím jen tu oblast životních situací člověka, které jsou nutné v zájmu ochrany jeho práv. Zákonodárce tak dostal nejen svým závazkům spojeným s přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, ale vychází zároveň i z ustálené rozhodovací praxe NS⁷⁹, dle které se jedná o nutné omezení, které může trvat pouze nezbytnou dobu. Dovolím si tvrdit, že stanovení 3 leté doby pro přezkum je spíše velkou finanční a personální zátěží a jeví se tak jako nepřiměřené. Nejen soudci, ale i znalci jsou v současné době velice přetížení, což může být velice snadno kontraproduktivní s ohledem na kvalitu znaleckých posudků i soudních rozhodnutí. Důvodová zpráva k ZŘS ovšem

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. září 2011, sp. zn. 30 Cdo 2185/2010.

s personálním ani administrativním navýšením nepočítá. De lege ferenda proto považuji za přínosné prodloužit maximální možnou dobu z 3 na 5 let. Soudy nadále budou vázány tím, že mohou posuzovaného omezit pouze na nezbytně nutnou dobu, nicméně pro případy těžkých ireversibilních duševních poruch (např. stařecká demence), u kterých není dle současné lékařské vědy možné zlepšení zdravotního stavu, jim bude do rukou dána možnost omezit svéprávnost na delší dobu, čímž se oprostí od enormního zatížení, kterému v současné době čelí. V případech těchto těžkých duševních poruch mé tvrzení podporuje také fakt, že samotné osoby omezené ve svéprávnosti na přezkoumání svéprávnosti nemají zájem. Tito lidé jsou tak zbytečně zatěžováni, o nákladech řízení nemluvě. Nutno mít na paměti také to, že omezení svéprávnosti není sankcí, nýbrž nástrojem, který slouží především k ochraně člověka, o jehož svéprávnost se jedná.⁸⁰

Svéprávnost je možné omezit taktéž pouze v souvislosti s provedením určité konkrétní záležitosti, např. níže zmiňovaný prodej domu. Jelikož se jedná o méně omezující zásah, měl by soud dle mého názoru využívat této možnosti s ohledem na podmínku subsidiarity častěji. Oprávnění zaniká provedením tohoto právního jednání. Pokud soud uvede i časový úsek, domnívám se, že se jedná pouze o podpůrné ohraničení a oprávnění zaniká až skutečným onoho jednání, nikoli uplynutím doby, která je stanovena pouze orientačně. Byť se v odborné veřejnosti objevují názory na výkladovou nejednoznačnost § 59 OZ, neshledávám je s ohledem na výklad dle smyslu a účelu ustanovení za opodstatněné. Soudy musí vždy dbát, aby lidé nebyli omezováni ve svéprávnosti v rozsahu větším, než je třeba. Úprava v o.s.ř. žádnou speciální dobu platnosti nestanovovala, což byla dle mého soudu zjevná nesprávnost. Současná limitace mnohem lépe reflektuje právo na nedotknutelnost osoby a zásah do její integrity, což je ještě podtrženo subsidiární povahou omezení vůči jiným podpůrným opatřením. Vždy tak soud musí vzít v úvahu i všechny možné mírnější alternativy, tedy zvážit, zda není na místě využít spíše některého z podpůrného opatření, a v takovém případě pak za dalších podmínek schválit smlouvu o nápomoci (§ 45 OZ), schválit zastoupení členem domácnosti (§ 49 OZ) nebo jmenovat opatrovníka (§ 465 OZ), popř. jejich kombinaci.

Jelikož zákonodárce zvolil v § 42 odst. 2 ZŘS formulaci „popřípadě“, lze usuzovat, že uvedení doby, po kterou je svéprávnost omezena, není obligatorní náležitostí rozsudku. Situaci, kdy soud osobu omezuje v souvislosti s konkrétní záležitostí, jsem již zmínila, je nicméně otázkou, zdali je možné časový údaj vynechat i v jiném případě. Z jazykového výkladu ustanovení lze ve výroku rozhodnutí časový údaj neuvést v případě, kdy je člověk

⁸⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. února 2009, sp. zn. 30 Cdo 4582/2008.

omezován na maximální možnou dobu a vyplývá-li tak i z odůvodnění rozsudku. Nicméně dle smyslu a účelu této normy by se mohlo jednat o rozpor se zásadou dočasnosti a individuálního zhodnocení věci. Jasnou odpověď přinese až judikatura, osobně ovšem zastávám mínění, že v případě, kdy nebude soud rozhodovat o omezení svéprávnosti jen ohledně konkrétní záležitosti, bude muset vždy časový údaj ve výroku rozsudku uvést, a to především s ohledem na zásadu proporcionality a právní jistoty.

Účinky rozhodnutí nicméně mohou trvat déle, než jak je vymezeno v rozsudku, a to pokud bylo zahájeno řízení o prodloužení doby, na kterou se posuzovaný omezuje ve svéprávnosti. Od dne zahájení nového řízení tak počíná běžet nová 1 letá lhůta. Ustanovení § 59 odst. 1 OZ sice uvádí, že právní účinky tohoto rozhodnutí trvají až do vydání nového rozhodnutí, domnívám se však, že zákonodárce měl spíše na mysli do doby, než takové rozhodnutí nabyde právní moci. Za řízení o prodloužení může být pokládáno i řízení, kterým se upravuje rozsah omezení a to včetně rozhodnutí dle § 60 OZ. Z logiky věci do dané skupiny nespadá návrh posuzovaného o navrácení plné svéprávnosti.

Jak jsem již předestřela, soud nemůže člověka omezit ve svéprávnosti v každodenních záležitostech. Za účinnosti předchozí právní úpravy sice chybělo výslovné zákonné znění o zákazu omezit osobu v rámci záležitostí běžného života, nicméně často tak bylo dovozováno judikaturou.⁸¹ OZ již toto pravidlo zakomponoval přímo do zákonného znění. Považuji za nepochybné, že takovou běžnou každodenní záležitostí je například koupě housek či lístku na tramvaj. V případě, kdy by člověk omezený ve svéprávnosti nakoupil tyto předměty ve velkém množství (např. 10.000 housek), by mohla vyvstat otázka, zdali se nejedná o vybočení z jednání v rámci každodenních záležitostí. Domnívám se, že pokud soud v rozsudku o omezení svéprávnosti jasně formuluje výši, kterou právní jednání posuzovaného nesmí přesáhnout, jednalo by se, byť jde o každodenní záležitost, o překročení oprávnění. Usuzuji proto, že vždy je nutné v rozhodnutí o omezení svéprávnosti stanovit v rámci omezení s majetkovými právy i maximální limit, se kterým je osoba omezená ve svéprávnosti způsobilá nakládat. Mému tvrzení přispívá i nedávná judikatura NS⁸², dle které do každodenních záležitostí nepatří nakládání se starobním důchodem, a to právě s ohledem na částku, kterou představuje.

Jak vykládat termín *každodenní záležitosti* je další otázkou, na kterou jednoznačnou odpověď přinese až judikatura. Je totiž sporné, zdali se tento pojem má vykládat objektivně či subjektivně. Pro jednoho člověka je běžnou záležitostí obchodování na burze či nakupování

⁸¹ Již ve zprávě Nejvyššího soudu ze dne 14. listopadu 1979, sp. zn. Cpj 41/79.

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. března 2014, sp. zn. 9 Ads 23/2014 - 34.

elektroniky, pro druhého pouze zaplacení složenky za plyn a nákup pečiva. Stejně jako K. Svoboda⁸³ se domnívám, že by se k této otázce mělo přistupovat objektivně, a to především s ohledem na § 4 odst. 1 OZ. K. Svoboda dále dodává: „*K individualizaci reálné schopnosti člověka právně jednat slouží rozsudek o omezení svéprávnosti, nikoliv způsob aplikace § 64 OZ*“, a s tímto tvrzením se zcela ztotožňuji.

Kromě omezení svéprávnosti ohledně každodenních záležitostí běžného života je v rozporu se zákonem shledána taktéž formulace, kterou by soud osobu omezoval jen v rámci její procesněprávní způsobilosti, jelikož ta je přímo vázána na hmotněprávní.⁸⁴ To platí i pro omezení svéprávnosti jen ohledně samostatného jednání před úřady.⁸⁵ Soud nemůže omezit člověka ani ke způsobilosti k protiprávním činům, tato otázka se vždy musí posuzovat individuálně v rámci deliktního práva. Oblastmi, jimiž by se měl soud naopak zabývat, jsou zejm. majetkové vztahy, pracovněprávní způsobilost, kde by soud měl posoudit, zdali je posuzovaný schopen jednání i v těchto záležitostech⁸⁶, rodičovskou odpovědností (viz dále), apod. Pro úplnost dodávám, že soudy jsou mj. povinny posuzovat i dopady na veřejná subjektivní práva. Dovolím si zdůraznit, že omezení svéprávnosti nemá vliv na veřejnoprávní práva a povinnosti automaticky,⁸⁷ nýbrž primárně se týká pouze omezení v soukromoprávních věcech tak, jak to plyne již z § 7 odst. 1 OSŘ, kde je vymezena pravomoc civilních soudů.⁸⁸ Zcela klíčová vodítka ohledně této problematiky představují názory Nejvyššího soudu⁸⁹, který shledává za nemožné, aby civilní soudy rozhodovaly o otázce, zda je osoba způsobilá k výkonu práv a povinností, které vyplývají z jiných právních předpisů – např. právo držet zbraň, způsobilost k řízení motorového vozidla, volební právo apod. Opačný názor zastává ovšem Ústavní soud, který v jednom ze svých nálezů shledal možným omezit způsobilost člověka právně jednat i v otázce veřejných práv. Stanovuje sice podmínku, a sice že jinak by byl jiný postup ve zjevném rozporu s účelem takového veřejného práva. Soud tak například může rozhodnout o omezení svéprávnosti ohledně výkonu tohoto práva, jestliže člověk není vůbec schopen pochopit smysl, účel a důsledky voleb.⁹⁰ Přímo § 2 písm. b) zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu normuje, že *překážkou výkonu voleného práva je*

⁸³ SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA: *Občanský...*, s. 218.

⁸⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 19. prosince 2000, sp. zn. II ÚS 178/2000.

⁸⁵ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 8. ledna 1998, sp. zn. 17 Co 538/97.

⁸⁶ ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ: *Občanský...*, s. 290.

⁸⁷ HADERKA, Jiří. Zásahy soudu do způsobilosti občana k právním úkonům. *Socialistické soudnictvo*, 1977, č. 6, s. 32 - 33.

⁸⁸ Obdobně Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2007, sp. zn. 30 Cdo 3398/2007.

⁸⁹ Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 14. listopadu 1979, sp. zn. Cpj 41/79.

⁹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 12. července 2010, sp. zn. IV. ÚS 3102/08.

omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva. Obecným soudům je tak stanovena povinnost posoudit tyto otázky samostatně.⁹¹

K zajímavému posunu došlo spolu s přijetím OZ i v rámci vztahu svéprávnosti a rodičovské odpovědnosti, která zahrnuje práva a povinnosti spočívající v péči o zdraví, citový a mravní vývoj dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v jeho zastupování a spravování jeho majetku, v jeho ochraně, výchově apod. Ustanovení § 865 odst. 2 OZ normuje, že *rozhoduje-li soud o omezení svéprávnosti rodiče, rozhodne zároveň o jeho rodičovské odpovědnosti.* Ze zákonné dikce je tak zřejmé, že samotné omezení ve svéprávnosti nemá na rodičovskou odpovědnost vliv, nenastupuje ex lege a tudíž je nutné, aby se soud touto otázkou zabýval samostatně a v případě, že shledá nutnost omezení i v této oblasti, musí rozhodnout samostatným výrokem. Jelikož samotné rozhodnutí o omezení svéprávnosti je koncipováno jako dočasné, dochází i v rámci rodičovské odpovědnosti k pouhému pozastavení jejího výkonu (§ 868 odst. 2 OZ). Nově je totiž rozlišováno mezi nositelstvím a výkonem rodičovské odpovědnosti. Nositelství vzniká každému rodiči ex lege bez ohledu na další podmínky (zejm. spojené se svéprávností rodiče).⁹² Zákon výslovně stanovuje, že *výkon rodičovské odpovědnosti je pozastaven, ledaže soud rozhodne, že se rodiči vzhledem k jeho osobě zachovává výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem.* Je tak otázkou, zdali soud disponuje oprávněním vymezit rozsah práv a povinností „na míru“, tedy určit sám komponenty rodičovské odpovědnosti, ke kterým je posuzovaný oprávněn a ke kterým nikoli, či zachovat pouze péči a osobní styk s dítětem. Domnívám se, že zákonodárce nezvolil příliš vhodnou formulaci a nabízí se hned dva různé výklady. Bude tak záležet na judikatuře soudů, k jakému směru se přikloní, zdali budou respektovat doslovný výklad tohoto ustanovení, či dají přednost výkladu více korespondujícímu se smyslem a účelem institutu omezení svéprávnosti. Osobně se přikláním k variantě druhé, byť lze polemizovat, zdali se nejedná už o příliš extenzivní výklad. Tento způsob shledávám přijatelnější i s ohledem na podmínku proporcionality. *Lze si tak například představit situaci, kdy soud pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti v souvislosti se správou majetku, ale zachová výkon práva výchovy.* Ke komplexnímu pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti by měl soud dle mého názoru přistoupit až v nejkrajnějších případech, zejm. když může být dětem svou duševní poruchou nebezpečný či je negativně mravně ovlivňovat apod.

⁹¹ KOTRADY, Pavel. Několik úvah k rozhodování o způsobilosti k právním úkonům. *Právní rozhledy*, 2012, č. 13 – 14, s. 504.

⁹² SCHÖN, Monika. Výkon rodičovské odpovědnosti rodičem s omezenou svéprávností. *Právní rozhledy*, 2014, č. 13 - 14, s. 493 - 494.

Otázkou zůstává, kdy tak soud má rozhodnout. Je nepochybné, že pokud bude posuzovaným rodič, soud se touto otázkou bude muset ve svém rozhodnutí zabývat. Taktéž judikatura⁹³ stanovuje povinnost soudu zjišťovat, zdali posuzovaný má nezletilé děti a v kladném případě uvědomit soud péče o nezletilé k ustanovení kolizního opatrovníka. Nicméně otázka, jak by soud měl postupovat v případě, kdy posuzovaným je těhotná žena či bezdětný člověk, zůstává nevyjasněna. V úvahu se nabízí dvě řešení. Podle prvního z nich soud rozhodne předem, i když ještě žádná rodičovská odpovědnost neexistuje. Vezmeme-li ovšem v úvahu to, že soud svéprávnost omezuje jen v nutném rozsahu, nikoli preventivně o ještě neexistujících právech, byť by se v případě nenarození či neosvojení potomka jednalo o víceméně obsoletní výrok, domnívám se, že tento postup neobstojí. Druhou možností je omezit výkon rodičovské odpovědnosti až tehdy, vyjde-li tato potřeba najevo. V takovém případě může ovšem nastat situace, kdy krátce po právní moci rozhodnutí o omezení svéprávnosti dojde ke vzniku rodičovské odpovědnosti. Omezení svéprávnosti sice primárně směřuje k ochraně osoby, o jejíž svéprávnost se jedná, nicméně ochranu dítěte, zvláště nezletilého, nelze opomíjet. Jedinou možností soudu představuje v tomto případě vydání nového rozhodnutí a rozšíření rozsahu omezení svéprávnosti i na rodičovskou odpovědnost, ale to pouze za předpokladu, že bude podán návrh či podnět.

Z důvodové zprávy vyplývá spíše možnost řešení nastíněná druhým případem, tedy že není nutné v tomto ohledu omezovat svéprávnost preventivně. K tomuto výkladu se přikláním taktéž, a to zejména s ohledem na rozhodnutí ESLP⁹⁴, které zdůrazňuje povinnost soudů sledovat, zda trvají důvody pro omezení svéprávnosti a celkovou situaci posuzovaného. V případě, že byl této osobě ustanoven opatrovník, je i ten povinen podat každý rok zprávu o své činnosti, kde mj. soudu sděluje stav posuzovaného. Jako další argument uvádím, že i kdyby rodič nebyl omezen ve svéprávnosti ohledně své rodičovské odpovědnosti, stejně bude omezen ve způsobilosti právně jednat v záležitostech svého dítěte v tom rozsahu, v jakém není způsobilý spravovat své vlastní záležitosti.

Za účinnosti předchozí právní úpravy bylo v § 34 odst. 2 ZoR stanoveno, že pokud *jeden z rodičů nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, náleží rodičovská odpovědnost druhému rodiči*. Soud se touto otázkou nemusel ani nikterak vypořádávat ve výroku rozhodnutí, neboť účinky nastupovaly ex lege. Judikatura⁹⁵ dokonce zakotvila, že vzhledem k citovanému ustanovení se soud nemůže ve výroku rozhodnutí nikterak vypořádat

⁹³ Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 14. listopadu 1979, sp. zn. Cpj 41/79.

⁹⁴ Rozhodnutí ESLP ve věci Matter proti Slovensku.

⁹⁵ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976.

s rozsahem práv a povinností rodiče k nezletilým dětem. Podle M. Holuba⁹⁶ rodiči, který je omezený ve způsobilosti, nepochybně nenáleží právo spravovat jmění dítěte, vychovávat jej, zastupovat jej apod., nicméně se může podílet na rozhodování ve věcech týkající se dítěte v tom rozsahu, jaký do rodičovské zodpovědnosti nenáleží (např. rozhodování o jménu a příjmení dítěte). Takovýto postup nejen, že odporoval čl. 12 Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením, ale přičil se i základním lidskoprávním zásadám a nemohl tak v OZ obstát. Nová právní úprava již plně ctí tzv. humanitární práva rodičů hendikepovaných duševní poruchou⁹⁷, domnívám se však, že by se mělo jednat o otázku patřící spíše do pravomoci speciálního senátu pro nezletilé v samostatném řízení, nikoli samosoudci v rámci řízení o omezení svéprávnosti. Dle mého názoru by takový postup mohl vést k automatickému odebrání práv u osob s postižením a k rozporu s čl. 23 Úmluvy.

Podobný problém vyvstává i u práva uzavřít manželství. Dle ustanovení § 673 OZ nemůže manželství uzavřít osoba, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena. V opačném případě se jedná o zákonnou překážku platného uzavření manželství, která způsobuje možnost prohlášení manželství za neplatné.⁹⁸ Pro srovnání uvádím, že za účinnosti ObčZ mohla osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům uzavřít manželství jen s přivolením soudu, osoba zbavená vůbec (§ 14 ZoR). Nově se tak bude v řízení posuzovat i schopnost uzavřít manželství. Nesouhlasím s názorem Z. Berkové,⁹⁹ která tento zásah soudu pokládá s ohledem na čl. 23 Úmluvy rozporný s ústavním pořádkem. Dle mého názoru může být osoba omezená ve svéprávnosti díky svému hendikepu zranitelnější a uzavření manželství pro ni může být rizikem obdobným jako uzavření úvěrové smlouvy. Jak jsem již zmiňovala, současná právní úprava klade větší důraz na ochranu omezovaného, tudíž s možností omezit člověka ve svéprávnosti i v této oblasti souhlasím. Zajímavou se ovšem jeví problematika, jakým způsobem bude tyto záležitosti posuzovat soud a jak bude probíhat dokazování, příp. zjišťování záměru 3. osoby.

Dalšími oblastmi, zejm. osvojením, popřením otcovství, rozhodováním o přijetí či odmítnutím zdravotních služeb, umělým oplodněním, sterilizací a kastrací v souvislosti s omezením svéprávnosti se pro nedostatek rozsahu diplomové práce nemohu dále zabývat.

Otázka vyvstává i v souvislosti s přechodnými ustanoveními. S ohledem na § 3032 odst. 1 OZ se pokládá ten, kdo byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, za osobou

⁹⁶ HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 102.

⁹⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2013, č. 23 - 24, s. 801 - 802.

⁹⁸ To ovšem pouze za podmínky, že se z manželství nebylo počato dítě, které se narodí živé (§ 680 ve spojení s § 683 OZ).

⁹⁹ BERKOVÁ: Řízení ..., s. 399 - 400.

omezenou ve svéprávnosti. Pokud tak soud po 1. 1. 2014 projednává návrh na navrácení svéprávnosti, je otázkou, zdali má ihned upravovat i rozsah omezení v případě, že návrhu nevyhoví. Domnívám se, že tomu tak je, a to především s ohledem na výklad § 3033 odst. 1 OZ, ovšem s výjimkou § 64 OZ, kdy k navrácení svéprávnosti v rámci každodenních záležitostí dochází ex lege. Soud by tak měl v novém rozhodnutí ve věci, byť se jedná o zamítnutí návrhu na vrácení plné svéprávnosti, vždy uvést nový rozsah práv a povinností, a to kromě výše zmíněno i s ohledem na nové spektrum oblastí, kterými se soud při omezení svéprávnosti musí nově vyrovnat. Stejného názoru je i judikatura.¹⁰⁰

8.2 Formulace výroku

V odborné literatuře je problematika znění rozsudečných výroků velmi opomíjena, oproti tomu v judikatuře je tato otázka zmiňovaná relativně často. Jelikož se rozhodnutí, jímž se omezuje svéprávnost, může týkat velice širokého a různorodého spektra právních vztahů, neexistuje jednotný vzor či návod platný a vhodný pro všechny případy, ale je třeba každý rozsudek o omezení svéprávnosti tzv. „ušít na míru“¹⁰¹. Soud je tak nucen zjistit všechny okolnosti, zejm. v jakém prostředí posuzovaný žije, jaká právní jednání mu dělá problémy a která nikoli, vzít v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti, apod.

Již za předchozí právní úpravy vyvstávala otázka, jakým způsobem má soud vymezit způsob omezení a ani současná právní úprava danou problematiku nerozklíčovala. Nadále bude možno určit rozsah omezení pozitivním i negativním výčtem. Pod pozitivním výčtem si lze představit, že soud určí právní jednání, případně i určitý okruh právních jednání, ve kterých je osoba způsobilá jednat samostatně. Negativním výčtem se naopak určí ta právní jednání, případně druhy, které osoba samostatně činit nesmí. Osobně se přikláním k druhé možnosti vymezení, stejně jako většina odborné literatury.¹⁰² Je totiž podle mne zcela zřejmé, že pozitivně vymezit jednání či určité okruhy je obtížné, a to vzhledem k nespočetnému množství právních vztahů, do kterých osoba, které se omezení týká, může vstoupit, a tudíž by se snadno mohlo stát, že soud určité jednání opomene v rozsudku vymezit a člověk by se mohl ocitnout bez právní ochrany. Nicméně s ohledem na zásadu šetření práv osoby omezené ve svéprávnosti se jako vhodnější jeví spíše pozitivní výčet. Domnívám se, že přijatelné

¹⁰⁰ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 31. března 2014, sp. zn. 18 Co 88/2014.

¹⁰¹ SVOBODA, Karel. Obsah výroku o omezení svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 5, s. 179 – 180.

¹⁰² Srov. DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER, TÉGL: *Občanský...*, s. 443; ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ: *Občanský...*, s. 289.

řešení představuje i výčet kombinovaný, byť je v odborné literatuře¹⁰³ kritizován z důvodu možné neúplnosti. Na druhou stranu je v zájmu ochrany posuzovaného, aby byl výrok dostatečně specifikován a tak co nejméně ve svéprávnosti omezován. *Lze si tak představit výrok, kdy se posuzovanému omezí právo nakládat s částkou nepřevyšující 10.000Kč, ale pozitivním výčtem se uvedou výjimky, kdy například ve svéprávnosti nebude omezen, i když se bude jednat o vyšší částku než 10.000Kč, např. v případě, kdy bude uzavírat nájemní smlouvy.* Lze se ovšem shodnout, že výčet, ať již pozitivní či negativní, popř. kombinovaný, je výčtem taxativním.

Jelikož soudy neuzívají jednotné terminologie, bývají rozsudečné výroky v praxi často neurčité a nejasné. Judikaturou¹⁰⁴ bylo již objasněno, že výrok je nutno formulovat tak, aby fyzická osoba sice nebyla způsobilá k určitému právnímu úkonu, nikoliv ovšem tím způsobem, že se jí takový úkon zakazuje nebo že jej není schopna učinit. Podle K. Eliáše je *„formulace „způsobilost právně jednat“ zvolena z toho důvodu, aby bylo zřejmé, že soud omezením svéprávnosti rozhoduje o neschopnosti člověka nabyvat vlastním právním jednáním pro sebe práva a zavazovat se vlastním právním jednáním k povinnostem.“*¹⁰⁵ Do výroku nepatří ani formulace de facto suplující odůvodnění. Například formulace *„osoba se omezuje ve svéprávnosti pro duševní poruchu, která není jen přechodná“* byla shledána za věcně nesprávnou.¹⁰⁶ Dále by se měl soud vyhnout také příliš širokým formulacím, které by takřka znamenaly zbavení svéprávnosti. *Nemůže například formulovat omezení osoby ve svéprávnosti tak, že jí je zakázáno manipulovat se svým příjmem, jelikož by nemohla obstarávat své každodenní záležitosti a jednalo by se prakticky o zbavení svéprávnosti.* Jako další příklad uvádím výrok, jehož formulace omezuje osobu ve svéprávnosti v rozsahu nemožnosti hospodařit s penězi nad 1.000Kč a zároveň uzavírat kupní a pracovní smlouvy (obecně), jelikož o kupní smlouvu se jedná i tehdy, je-li cena nižší než 1.000Kč.¹⁰⁷

Soudy by měly ve výrociích určujících rozsah omezení v oblasti majetkových vztahů používat výrazů „hospodařit“ apod. užívat jednotného pojmu „nakládat“, a pro označení předmětu nakládání užívat jednotného pojmu „majetek“ jako pojmu zahrnujícího v sobě vše, co může být předmětem majetkových právních vztahů.¹⁰⁸ Také podle judikatury¹⁰⁹ se soud

¹⁰³ ŠVESTKA, Jiří. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 121.

¹⁰⁴ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976.

¹⁰⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 94.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ DOUDOVÁ, Marie. K problematice rozsudečných výroků určujících rozsah omezení způsobilosti občana k právním úkonům. *Socialistická zákonnost*, 1970, č. 9, s. 512.

¹⁰⁸ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976.

¹⁰⁹ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 30. ledna 2014, sp. zn. 10 Co 37/2014.

nemůže ve výroku o omezení svéprávnosti omezit na pouhé konstatování, že posuzovaný není způsobilý nakládat jen do výše finanční částky, kterou určí. Soud tak musí vymezit, v jak širokém okruhu právních vztahů lze posuzovaného omezit (např. zásahy do tělesné integrity, pracovněprávní vztahy apod.) Pokud je omezuje i v těchto oblastech, je třeba tomu věnovat v odůvodnění náležitou pozornost tak, aby šlo dovodit, proč jich není schopna.

Příklady enunciatu rozsudku o omezení svéprávnosti

- I. Svěprávná Jana Nováčková, narozena 11. 1. 1990 v Olomouci, bytem Dukelská 13, Olomouc 779 00, se omezuje ve svéprávnosti tak, že není způsobilá právně jednat v nakládání s majetkem, jehož cena přesahuje částku 10.000Kč, stejně jako s měsíční mzdou přesahující částku 12.000Kč, a to na dobu dvou let od právní moci tohoto rozhodnutí.*
- II. Opatrovníkem posuzované se pro účely uvedené v bodu I. jmenuje matka posuzované - paní Jarmila Nováčková, narozena 25. 2. 1964, bytem Dukelská 13, Olomouc 779 00.*

V případě, že by soud posuzovaného omezoval ve svéprávnosti v souvislosti s určitou konkrétní záležitostí, výrok by měl znít takto:

- I. Svěprávná Jana Nováčková, narozena 11. 1. 1990 v Olomouci, bytem Dukelská 13, Olomouc 779 00, se omezuje ve svéprávnosti tak, že není způsobilá k prodeji pozemku, parc. č. 111/28 - zahrada, k.ú. Olomouc vedená v katastru nemovitostí u Katastrálního úřadu pro Olomoucký kraj, Katastrální pracoviště Olomouc, pod LV 1234 pro obec k. ú. Olomouc.*
- II. Opatrovníkem posuzované se pro účely uvedené v bodu I. jmenuje matka posuzované - paní Jarmila Nováčková, narozena 25. 2. 1964, bytem Dukelská 13, Olomouc 779 00.*

Obligatorními součástmi rozsudku jsou výrok o nákladech řízení a nově i výrok o jmenování opatrovníka dle § 62 OZ (pokud se jedná o rozhodnutí o omezení svéprávnosti). Neopomenutelnou součástí je i řádné odůvodnění rozsudku. Úprava v ZŘS žádné konkrétní požadavky nestanovuje, je tedy dle § 157 odst. 2 OSŘ třeba zmínit mj. důvod, proč spatřuje kritéria omezení za prokázaná, příp. i důsledky, které s sebou rozhodnutí o svéprávnosti nese, hodnocení jednotlivých důkazních prostředků a v neposlední řadě se vypořádat s otázkou,

proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky.¹¹⁰ Typicky se v rozsudku objevují odůvodnění typu: nezná hodnotu peněz, nepoznává přátele a rodinu, nelze očekávat zlepšení jeho stavu, není schopen samostatné existence, nedomýšlí právní důsledky svého jednání, není schopen logicky uvažovat apod.¹¹¹

8.3 Důsledky omezení svéprávnosti

Za účinnosti předchozí právní úpravy s ohledem na možnost osobu způsobilosti k právním úkonům zcela zbavit, byla tato osoba zcela vyloučena z právního styku a její jednání byla stížena absolutní neplatností, ať šlo o prodej domu či o koupi kávy z automatu. Lze tvrdit, že současná právní úprava je v tomto ohledu benevolentnější. Nejen, že soud již nemůže osobu vyřadit z běžných záležitostí každodenního života (viz kap. 8.1), ale nově může jednání prohlásit za neplatné jen v tom případě, že osobě omezené ve svéprávnosti způsobuje újmu nebo pokud opatrovník takové jednání dodatečně neschválí, popř. sám opatrovanec, nabyde-li dodatečně svéprávnosti v potřebném rozsahu (§ 65 OZ). Řešením je i soudní moderace, tedy změna rozsahu práv a povinností.¹¹² Naopak za účinnosti ObčZ nebylo konvalidace ani ratihabice možné použít. Neplatnost tedy nenastupuje automaticky, čímž se bere v potaz jedna z hlavních soukromoprávních zásad, kdy právní jednání se má považovat spíše za platné, než naopak.

Na tomto místě bych ráda zmínila, že od 1. 1. 2012 došlo novelou zákonem č. 111/2009 Sb., o základních registrech, ke zrušení poznámky o svéprávnosti v občanských průkazech. Z lidského hlediska lze shledat tuto změnu za přínosnou s ohledem na člověka, jež je omezen ve svéprávnosti, který by se mohl za svou duševní poruchu stydět a byl by tak v očích ostatních dehonestován. Z hlediska právního se dle mého názoru jedná o zásadní problém zejm. při uzavírání smluv a možného zneužití osoby omezené ve svéprávnosti v právních vztazích. Jedinou možností pro druhou kontrahující stranu preventivně se bránit proti možné neplatnosti smlouvy je dána tím, že bude požadovat, aby druhý účastník smlouvy předložil výpis z evidence obyvatel přes Czech point.¹¹³ Jelikož pro osoby omezené ve svéprávnosti není stanovena povinnost držet občanský průkaz (§ 2 odst. 3 zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech), naskýtá se možnost ochrany i v tomto ustanovení. Opouští se

¹¹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. listopadu 2012, sp. zn. 30 Cdo 2865/2012.

¹¹¹ ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Vzory rozhodnutí a úkonů soudů všech tří stupňů v občanském soudním řízení*. 3. vydání. Praha: Linde, 2009, s. 682.

¹¹² MUSILOVÁ, Šárka. Předběžná prohlášení a ochrana zranitelných osob v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2013, č. 5, s. 3 - 5.

¹¹³ Nesvéprávnost v občance nebude, duševně nemocné bude snazší zneužít [online]. Cak.cz, [cit. 12. srpna 2014]. Dostupné na <<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=7003>>.

tak od dosavadní praxe, kdy byly občanské průkazy osobám zbaveným způsobilosti odebírány (o vydání mohl požádat pouze opatrovník) a osoby omezené ve způsobilosti měly povinnost ohlásit změnu a zažádat o nový.

9 Náklady řízení

Každé rozhodnutí ve věcech svéprávnosti obligatorně obsahuje i výrok o nákladech řízení. Podle § 43 ZŘS náklady řízení platí vždy stát. Jde ovšem jen o náklady, které vznikly státu (znalečné, svědečné a hotové výdaje), náklady právního zastoupení, jež si posuzovaný zvolí (zmocněnec či opatrovník) již nikoli. Jinak je tomu u nákladů opatrovníka, který byl účastníku ustanoven soudem, v tomto případě stát platí i za právní zastoupení. Odstavec 2 pak normuje, *lze-li to spravedlivě žádat, přizná soud státu náhradu nákladů proti tomu, o jehož svéprávnost v řízení šlo*. Tato konstrukce naznačuje, že je třeba tuto otázku posuzovat vždy v tom kterém konkrétním případě. Dle mého názoru by hlavním, byť ne jediným, kritériem měly být výdělečné a majetkové poměry posuzovaného. Dále i např. jeho chování v průběhu řízení, kterými zapříčinil průtahy či náročné dokazování. Ze zákonné dikce sice nevyplývá, že by soud měl o nákladech rozhodovat podle zásady úspěchu ve věci, nicméně dle mého soudu by měl i tuto skutečnost vzít v úvahu. Pokud by např. osoba omezená ve svéprávnosti žádala o její navrácení a jejímu návrhu bylo zcela vyhověno, nelze po ní zpravidla náhradu nákladů žádat.

Kromě § 43 ZŘS je třeba ohledně otázky nákladů řízení pamatovat i na obecnou úpravu a její vztah k lege specialis, kterým zajisté výše zmiňované ustanovení je. Na první pohled není zcela jasné, zda § 43 ZŘS zcela nahrazuje obecná ustanovení §§ 23 a 24 ZŘS či nikoliv. Podle mého názoru nahrazuje větu první § 23, věta druhá není § 43 ZŘS dotčena a v určitých případech může být náhrada nákladů řízení přiznána, odůvodňují-li to okolnosti případu. Určité zvláštní postavení má § 24 ZŘS, který je označován jako *generální sankce*¹¹⁴, a tudíž bude dopadat i na řízení o omezení svéprávnosti. Ztotožňuji se tak s názorem prezentovaným K. Svobodou.¹¹⁵ Sankční ustanovení umožňuje soudu, pokud v průběhu řízení vyjde najevo, že se jedná o *svévolné a zjevně bezúspěšné uplatňování práva*, aby uložil, byť i částečnou, náhradu nákladů tomu, kdo podal návrh na zahájení. Domnívám se, že se jedná o pouhou terminologickou změnu, když o.s.ř. užíval termínu *zjevná bezdůvodnost*. Za takový se považuje návrh, u nějž si byl navrhovatel v době podání vědom, že zde není žádná skutečnost, která by omezení ve svéprávnosti odůvodňovala, v nejkrajnějším případě pak šikanózní návrh. Nelze však mít na navrhovatele přehnané požadavky, a pokud by se navrhovatel dozvěděl o neopodstatněnosti návrhu až v průběhu řízení, nelze navrhovateli uložit povinnost k náhradě nákladů. Domnívám se však, že je třeba tyto skutečnosti posuzovat vždy v konkrétním případě v souvislosti se všemi důkazy a

¹¹⁴ SVOBODA: Rozhodování o ..., s. 39 - 40.

¹¹⁵ Tamtéž.

skutečnostmi, které navrhovatel uvedl. Je třeba upozornit na fakt, že takto nelze uložit náhradu nákladů v řízení zahájených ex offio. V takovém případě si soud může sám zvážit, zda řízení zahájí či nikoli. Lze shrnout, že zákonodárce se při konstruování ZŘS až na výše zmíněné výrazně neodklonil od stávající úpravy v o.s.ř.

10 Stručný nástin možnosti nápravy vadných rozhodnutí

Jak jsem již zmiňovala, rozhodnutí o omezení svéprávnosti je velkým zásahem do přirozených práv člověka a proti takovému zásahu by se mělo dostávat adekvátní ochrany v případě nesouhlasu s rozhodnutím, ať již z vad skutkových či právních. Z tohoto důvodu lze proto nápravu vadného rozhodnutí vést nejen klasickou cestou opravných prostředků, ale i některými specifickými instituty.

Jelikož odvolání, jakožto řádný opravný prostředek, lze podat proti jakémukoli rozhodnutí, pokud to zákon výslovně nevylučuje (§ 201 OSŘ), lze tento postup aplikovat i v případě nesouhlasného postoje s výsledkem řízení ve věcech svéprávnosti. Pro nesporná řízení je charakteristická zásada úplné apelace, která se uplatní na všechny opravné prostředky. Výslovně tak normuje § 28 ZŘS. V odvolacím řízení tak mohou být uváděny nové skutečnosti a důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně a dokonce ani nemusí vyplývat z obsahu spisu. Dalším specifikem odvolání v řízení ve věcech svéprávnosti je, že soud není vázán mezemi, ve kterých se odvolatel domáhá přezkumu rozhodnutí, ba dokonce odvolací soud může řízení vést i přesto, že nebyl žádný odvolací důvod uplatněn a odvolání je tak blanketní.¹¹⁶

Pro úplnost je třeba říci, že k podání návrhu není oprávněn jen ten, kdo byl rozhodnutím přímo dotčen na svých právech, ale i státní zastupitelství za podmínky, že buď podalo návrh na zahájení řízení, nebo do řízení vstoupilo, a to do doby, než uplynula lhůta k odvolání všem účastníkům řízení (§ 203 odst. 2 OSŘ).

V případě, že je již rozhodnutí ve věcech svéprávnosti nabylo právní moci, lze jej napadnout žalobou pro zmatečnost a dovoláním. V úvahu ovšem nepřichází aplikace § 230 odst. 2 OSŘ upravující nápravu rozhodnutí pomocí žaloby na obnovu řízení. V obou případech není soud návrhem vázán. Dalo by se ovšem říci, že tento nedostatek je zhojen jinými možnostmi nápravy, které uvádím níže.

Zákon umožňuje domáhat se změny či zrušení právního stavu pro rozpor se zásadou materiální pravdy i jinými možnostmi. První z nich zákonodárce vtělil do § 42 ZŘS, které normuje, že *soud rozsudek zruší, jestliže později vyjde najevo, že pro omezení svéprávnosti nebyly podmínky*. Opravňuje (i bez návrhu) tak soud k tomu, aby rozsudek zrušil i bez použití řádných a mimořádných opravných prostředků. Současná úprava v ZŘS a OSŘ ke zrušení rozsudku nestanovuje žádné podmínky či lhůty, omezuje se pouze na termín *později*, lze tak

¹¹⁶ KRIVÁČKOVÁ, Jana. Zjišťování skutkového stavu v nesporných řízeních. *Právní fórum*, 2012, č. 9, s. 393.

tedy učinit kdykoli, kdy taková potřeba vyjde najevo.¹¹⁷ Domnívám se proto, že nápravu je možné uskutečnit ihned po vyhlášení rozhodnutí. Na omezeného ve svéprávnosti se hledí, jakoby nikdy nebyl omezen, zrušení rozsudku se tak pojí s účinky ex tunc. Jedná se o institut, který je znám již z předchozí právní úpravy, kopíruje tak doslovně § 190 o.s.ř. a i v nové právní úpravě v ZŘS našel své místo jako ochrana před nesprávnými znaleckými posudky apod.

Pokud by ovšem původně zjištěný stav byl zjištěn správně a až posléze by se zdravotní stav osoby omezené ve svéprávnosti zhoršil či naopak zlepšil, jedná se o situaci zcela odlišnou. V takovém případě se jedná o rozhodnutí vydané cum clasula rebus sic stantibus (§ 35 odst. 3 ZŘS) a v takové situaci je soud oprávněn i bez návrhu zahájit řízení o navrácení plné svéprávnosti, částečném navrácení či naopak rozšíření rozsahu právních jednání, ke kterým je posuzovaný nezpůsobilý, a vydat nové rozhodnutí, tentokrát s účinky ex nunc. Taková změna nemusí být podstatná, jako je tomu v případech změny v budoucnu spatných dávek nebo splátek (§ 163 OSŘ), ale i prostá.¹¹⁸ Hmotněprávním základem, na kterém se lze domáhat změny příp. zrušení rozhodnutí je § 60 OZ, který stanoví, *že změní-li se okolnosti, soud své rozhodnutí bezodkladně změní nebo zruší, a to i bez návrhu*

Na závěr této kapitoly uvádím i přechodné ustanovení § 3028 odst. 2 OZ, dle kterého se soud v odvolacím řízení bude řídit podle nové právní úpravy, byť prvostupňové řízení probíhalo na základě předchozích právních předpisů, a to z toho důvodu, že se jedná o věc statusovou a dosud nedošlo k pravomocnému rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům.

¹¹⁷ DRÁPAL, Ljubomír. In DRÁPAL, Ljubomír (ed). *Občanský soudní řád: Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 504.

¹¹⁸ SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA: *Občanský...*, s. 208.

Závěr

Od účinnosti nového soukromoprávního kodexu vyvstala celá řada otázek, se kterou se teorie i praxe musí vyrovnat. Neméně tomu tak je i v rámci ustanovení týkající se svéprávnosti a jejího omezení. Již na první pohled je znatelná změna v terminologii, kdy zákonodárce upustil od zavedeného pojmu *způsobilost k právním úkonům* a nahradil jej staronovým termínem *svéprávnost*. Jedná se však pouze o „kosmetickou“ změnu, zásadnější je zcela jistě opuštění od možnosti osobu způsobilosti k právnímu jednání zcela zbavit. Je tak reflektována nejen dlouhodobá kritika lidskoprávních organizací, ale i tlak mezinárodních závazků. Zákonodárce tímto svým počinem přistoupil k většímu respektu k lidské důstojnosti a svobody člověka rozhodovat o svém vlastním právním postavení.

Je nepochybné, že nová hmotněprávní úprava si vyžádala i svou procesní reflexi, proto se v této práci zaměřuji především na srovnání předchozí a současné právní úpravy v OSŘ a ZŘS. Byť úprava řízení ve věcech svéprávnosti je ve srovnání s dřívější právní úpravou řízení o způsobilosti k právním úkonům podrobnější, jelikož stanovuje pro subjekty řízení více práv a povinností, není úpravou komplexní, a problematika s tím související je mnohem dalekosáhlejší. V tomto ohledu jsem byla velmi omezena doporučeným rozsahem práce a domnívám se, že by bylo vhodné analýze a komparaci věnovat více prostoru, a to především s ohledem na alternativy v podobě méně omezujících opatření.

Celkově hodnotím změnu v českém právním prostředí v oblasti řízení ve věcech svéprávnosti pozitivně. Nová právní úprava lépe chrání nedotknutelnost osoby a zavádí tak některé zcela nové instituty, které mnohem více korespondují s požadavkem spravedlivého procesu zaručeného čl. 6 Úmluvy. Přesto bych ve zbývajícím prostoru upozornila alespoň na nejdůležitější nedostatky, které se mi při analýze právních předpisů podařilo odhalit, a zmínila i jejich eventuální způsoby řešení.

Za nedokonalou shledávám úpravu týkající se uložení povinnosti navrhovateli předložit lékařskou zprávu o duševním stavu člověka, jehož svéprávnost navrhuje omezit. Záměr zákonodárce chránit tuto osobu před nedůvodnými návrhy lze shledat chvályhodným, nicméně samotnou zákonnou dikci již nikoli. V praxi je tak časté, že k uložení této povinnosti dochází automaticky, což se může ukázat jako zcela kontraproduktivní. Dle mého soudu by přímo v zákonném znění mělo být normováno, že k takové situaci může docházet jen ve výjimečných a odůvodněných případech.

Jednou ze stěžejních částí mé diplomové práce je kapitola dokazování. V rámci výkladu znaleckého posudku shledávám hned několik nedostatků, a to zejm. v absenci lhůt a

osobního vyšetření znalcem. Zákon žádnou speciální lhůtu pro stáří posudku nestanovuje, domnívám se proto, že de lege ferenda by bylo vhodné zakomponovat do zákonné dikce i možnou max. hranici pro platnost znaleckého posudku tak, aby nedocházelo k omezení svéprávnosti na základě neaktuálních posudků. Dalším problematickým aspektem shledávám možnost znalce předložit znalecký posudek bez osobního vyšetření posuzovaného. V současné době tak může učinit i zprostředkovaně na základě lékařských zpráv. S ohledem na výraznost zásahu, které omezení svéprávnosti představuje, usuzuji, že by bylo vhodné tuto povinnost zakomponovat do zákonného znění.

V neposlední řadě kritizuji nadměrné zatížení soudců a znalců s ohledem na nově stanovenou přípustnou délku omezení svéprávnosti. Jelikož se nepřikročilo k personálnímu navýšení justičního aparátu, soudím, že vyhotovovat znalecké posudky každé tři roky, není příliš dobře možné, alespoň ne s ohledem na zachování kvality rozhodování o těchto otázkách. Navrhuji proto, aby v případě, kdy se bude jednat o prodloužení doby omezení svéprávnosti, nebylo nutné ustanovovat znalce, ale bylo možné spokojit se s lékařskou zprávou.

Na základě výše uvedeného se domnívám, že by otázkou k odborné diskuzi de lege ferenda bylo vhodné zahrnout i prodloužení max. možné doby omezení svéprávnosti. Jelikož soudy nadále budou povinny rozhodovat o omezení v souladu se zásadou proporcionality, nejedná se dle mého soudu o odpírání práv osob ve svéprávnosti omezených. Tomuto tvrzení podporuje i fakt, že tyto osoby mají v rukou možnost kdykoli žádat o navrácení svéprávnosti. Můj záměr tak sleduje čistě oproštění soudců opatrovnických soudů od nadměrné zátěže, které v současné době čelí, a to nejen v souvislosti s nutností přezkumu rozhodnutí každé tři roky, ale i prodloužením řízení z důvodu rozhodování o otázkách, kterými se soudci dříve nemuseli zabývat (rodičovská odpovědnost, způsobilost uzavřít manželství apod.).

V úvodu diplomové práce jsem si vytyčila vědecko-výzkumný cíl, který je poměrně nesnadný. Mým úkolem bylo podat ucelený pohled na současnou právní úpravu řízení ve věcech svéprávnosti, srovnat ji s tou předchozí, upozornit na případné nedostatky a navrhnout možné způsoby řešení, a to v období, kdy neuplynul ani rok od účinnosti nových právních předpisů, o nedostatku relevantní literatury a judikatury nemluvě. Snažila jsem se proto především na základě svých poznatků odhadnout, jakým směrem se bude otázka řízení o svéprávnosti a jejích jednotlivých aspektů vyvíjet.

Lze uzavřít, že nová právní úprava ve věcech svéprávnosti významně posiluje práva člověka s duševní poruchou a bude tak zajisté významným přínosem. Zákonodárce se dokázal vyrovnat s problematickými ustanoveními předchozí právní úpravy dostatečně, nicméně i

v současné právní úpravě shledávám nedostatky, a je tak především na soudících, jak k výkladu nové právní úpravy budou přistupovat.

Shrnutí

Diplomová práce na téma Řízení ve věcech svéprávnosti v intencích nového občanského zákoníku se zabývá nejen současnou právní úpravou v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ale i tou bezprostředně předcházející v zákoně č. 99/1963, Sb., občanský soudní řád, ve znění novely zákona č. 45/2013 Sb. Jak již název napovídá, jedná se o procesní reflexi institutu omezení svéprávnosti, jež je zakotven v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, před 1. 1. 2014 znám také jako způsobilost k právním úkonům.

V diplomové práci jsou jednotlivá ustanovení podrobována analýze a právní komparaci. Na základě těchto metod je podán ucelený náhled na řízení ve věcech svéprávnosti, jsou zmíněny některé problematické aspekty nové právní úpravy, načež navazují i úvahy de lege ferenda. Stručně je zmiňován i historický vývoj právních úprav účinných na území českého státu od počátku 19. stol. Pozornost je zaměřena především na problematiku dokazování a meritorního rozhodnutí.

Cílem práce je podat komplexní pohled na řízení ve věcech svéprávnosti, provést komparaci předchozí a současné právní úpravy, upozornit na její možná úskalí a navrhnout možné způsoby řešení.

Summary

The thesis *Proceedings concerning capacity to act corresponding to the New Civil Code* deals with effective legislation in Special Judicial Proceedings (Act No. 292/2013 Coll.), but also in Civil Procedure Code (Act No. 99/1963 Coll.), which is immediately preceding. As the title suggests, this master's thesis is focused on a procedural reflection of the institute of legal capability restriction, which is introduced by the New Civil Code (Act No. 89/2012 Coll.), before January 1st, 2014 also known as capacity to act.

Individual provisions are analysed and subjected to legal comparison. On the basis these methods the comprehensive preview on the procedure concerning capacity to act is given. Also some problematic aspects are in the thesis mentioned, as well as de lege ferenda thoughts. The historical development of the procedure codes related with the legal capability proceeding in Czech territory since 19th century is mentioned briefly. The attention is mainly focused on the part of procedure which deals with the evidence and meritory decision. The emphasis is also on some problematic aspects, which new legislations accompanies.

The aim of the thesis is to provide a comprehensive view on the proceedings concerning capacity to act, also to make a comparison of the effective and previous legislation, to point out some potential problems and to suggest possible solutions as well.

Klíčová slova

svéprávnost, omezení svéprávnosti, způsobilost k právním úkonům, zvláštní řízení soudní, nesporné řízení, duševní porucha, jiný soudní rok, opatrovník, znalec, znalecký posudek, Úmluva o osobách se zdravotním postižením

Keywords

legal capability, restriction of legal capability, capacity to act, special judicial procedure, non-disputed procedure, mental disorder, special judicial year, guardian, expert witness, expert evidence, Convention on the Rights of Persons with Disabilities

Literatura

I. Monografie

1. BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 149 s.
2. DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996. 504 s.
3. DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009. 1600 s.
4. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.
5. FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 866 s.
6. HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde, 2007. 456 s.
7. JURČÍKOVÁ, Lubica a kol. *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*. Praha: Grada, 2013. 160 s.
8. KNAPP, Václav a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek I (obecná část – práva věcná)*. Praha: Orbis, 1953. 317 s.
9. LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. 2400 s.
10. MARKOVÁ, Eva a kol. *Psychiatrická ošetrovatelská péče*. Praha: Grada, 2005. 352 s.
11. MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013. 720 s.
12. RUBEŠ, Josef a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. Díl I*. Praha: Orbis, 1970. 711 s.
13. SCHELLEOVÁ, Ilona. *Civilní proces*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 449 s.
14. STAVINHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova Univerzita a Doplněk, 2003. 660 s.
15. SVOVODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013. 1422 s.
16. ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. vydání. Praha: Linde, 2009. 607 s.

17. ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Vzory rozhodnutí a úkonů soudů všech tří stupňů v občanském soudním řízení*. 3. vydání. Praha: Linde, 2009. 682 s.
18. ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s.
19. ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. § 1 – 654*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 1736 s.
20. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Linde, 2011. 712 s.
21. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014. 621 s.

II. Odborné články

1. BERKOVÁ, Zuzana. Řízení o způsobilosti k právním úkonům a nový občanský zákoník. *Právní fórum*, 2012, č. 9, s. 396 - 402.
2. DOUDOVÁ, Marie. K problematice rozsudečných výroků určujících rozsah omezení způsobilosti občana k právním úkonům. *Socialistická zákonnost*, 1970, č. 9, s. 510 - 516.
3. FRINTA, Ondřej. Pojetí svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2011, č. 1 - 2, s. 58 - 66.
4. HADERKA, Jiří. Zásahy soudu do způsobilosti občana k právním úkonům. *Socialistické soudnictvo*, 1977, č. 6, s. 30 - 40.
5. KOTRADY, Pavel. Několik úvah k rozhodování o způsobilosti k právním úkonům. *Právní rozhledy*, 2014, č. 13 - 14, s. 499 - 505.
6. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v Novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2013, č. 23 - 24, s. 801 - 804.
7. KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Zjišťování skutkového stavu v nesporných řízeních. *Právní fórum*, 2012, č. 9, s. 392 - 395.
8. MAREČKOVÁ, Jana. Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. *Právní rozhledy*, 2009, č. 8, s. 86 - 93.
9. MUSILOVÁ, Šárka. Předběžná prohlášení a ochrana zranitelných osob v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2013, č. 5, s. 3 - 5.

10. SCHÖN, Monika. Výkon rodičovské odpovědnosti rodičem s omezenou svéprávností. *Právní rozhledy*, 2014, č. 13 - 14, s. 492 - 195.
11. SVOBODA, Karel. Obsah výroku o omezení svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 5, s. 179 - 180.
12. SVOBODA, Karel. Průběh řízení a dokazování ve zvláštních řízeních soudních. *Jurisprudence*, 2014, č. 2, s. 20 - 26.
13. SVOBODA, Karel. Rozhodování o nákladech ve zvláštních řízeních soudních. *Právní rozhledy*, 2014, č. 2, s. 39 - 41.

III. Judikatura

i) ELSP

1. Rozhodnutí ESLP ve věci Matter proti Slovensku ze dne 29. července 2009. Stížnost č. 315534/96.
2. Rozhodnutí ESLP ve věci Bock proti Německu ze dne 26. března 1989. Stížnost 11118/84.
3. Rozhodnutí ESLP ve věci Nowicka proti Polsku ze dne 3. prosince 2002. Stížnost 30218/96.
4. Rozhodnutí ESLP ve věci Pereira proti Portugalsku ze dne 26. února 2002. Stížnost 44872/98.
5. Rozhodnutí ESLP ve věci Shtukaturov proti Rusku ze dne 27. června 2008. Stížnost 44009/05.
6. Rozhodnutí ESLP ve věci H. F. proti Slovensku ze dne 8. listopadu 2005. Stížnost 54797/00.

ii) ÚS

1. Nález Ústavního soudu ze dne 19. prosince 2000 sp. zn. II ÚS 178/2000.
2. Nález Ústavního soudu ze dne 7. prosince 2005, sp. zn. IV ÚS 412/04.
3. Nález Ústavního soudu ze dne 13. září 2007, sp. zn. II ÚS 303/05.
4. Nález Ústavního soudu ze dne 13. září 2007, sp. zn. II ÚS 303/05.
5. Nález Ústavního soudu ze dne 13. prosince 2007, sp. zn. II ÚS 2630/07.
6. Nález Ústavního soudu ze dne 13. prosince 2007, sp. zn. II ÚS 2630/07.
7. Nález Ústavního soudu ze dne 14. dubna 2009, sp. zn. II ÚS 1191/08.
8. Nález Ústavního soudu ze dne 12. července 2010, sp. zn. IV ÚS 3102/08.

iii) NS

1. Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. listopadu 1977, sp. zn. Cpj 160/1976.
2. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. prosince 1966, sp. zn. 5 Cz 144/66.
3. Usnesení Nejvyššího soud ze dne 31. října 1969, sp. zn. 2 CZ 29/69.
4. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. prosince 1975, sp. zn. 3 Cz 106/1975.
5. Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 14. listopadu 1979, sp. zn. Cpj 41/79.
6. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2007, sp. zn. 30 Cdo 3398/2007.
7. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. února 2009, sp. zn. 30 Cdo 4582/2008.
8. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. září 2011, sp. zn. 30 Cdo 2185/2010.
9. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. listopadu 2012, sp. zn. NS 30 Cdo 2865/2012.
10. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. března 2014, sp. zn. 9 Ads 23/2014-34.

iv) Ostatních soudů

1. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 15. května 1965, sp. zn. 6 Co 651/64.
2. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 8. ledna 1988, sp. zn. 17 Co 538/97.
3. Rozsudek Krajského soudu České Budějovice ze dne 10. května 2013, sp. zn. 5 Co 305/2012.
4. Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 8. ledna 2014, sp. zn. 15 Co 520/2013.
5. Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 30. ledna 2014, sp. zn. 10 Co 37/2014.
6. Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 31. března 2014, sp. zn. 18 Co 88/2014.

IV. Právní předpisy

1. císařské nařízení č. 207/1916 ř. z., o zbavení svéprávnosti (Řád o zbavení svéprávnosti)
2. císařský patent č. 208/1854 ř. z., kterým se zaváděl nový zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech
3. císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský
4. sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
5. sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 10/2010 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením
6. vyhláška ministra spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících
7. vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním Paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech
8. zákon č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného.
9. zákon č. 111/1895 ř. z., o vykonávání soudní moci a příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních (Jurisdikční norma)
10. zákon č. 111/2009, o základních registrech
11. zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
12. zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních
13. zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
14. zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
15. zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
16. zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích
17. zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
18. zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

V. Internetové zdroje

1. FIALA, Jan. Svítá na lepší časy? Nová úmluva OSN a opatrovnictví [online]. Viaiuris.cz, 27. dubna 2007 [cit. 2. Června 2014]. Dostupné na <<http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=147>>.

2. Nesvéprávnost v občance nebude, duševně nemocné bude snazší zneužít [online]. Cak.cz, [cit. 12. srpna 2014]. Dostupné na <<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=7003>>.

VI. Ostatní zdroje

1. Doporučení R 99 (4) Výboru ministrů členským státům o zásadách právní ochrany dospělých nezpůsobilých osob.
2. Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Dostupná v systému ASPI.
3. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupná v systému ASPI.
4. Důvodová zpráva k zákonu č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Dostupná v systému ASPI.
5. Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 8. Dostupné na <<http://llp.cz/typ-publikace/systemova-doporuceni/>>.